

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної

Кафедра дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **«ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»**

Студентки 2 курсу МАПЗ групи

Освітньої програми: Початкова освіта.
Психологія.

Спеціальності: 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти: магістр
Рудь Вікторії Олександрівни

Науковий керівник: **Хом'юк І. В.**, докт.пед.наук, проф.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Творчі здібності молодших школярів: дефінітивна характеристика.	8
1.2. Уроки літературного читання як основа розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.....	13
1.3. В.О. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.....	17
1.4. Досвід роботи вчителів початкових класів щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.....	21
1.5. Критеріально-рівневий аналіз стану розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання (за результатами експериментального дослідження).....	26
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	39
2.1. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	39
2.2. Шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.....	44
2.3. Система вправ і завдань, різноманітних прийомів та методів для розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.....	57
2.4. Готовність педагога до творчої діяльності з учнями початкової школи.....	65
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Однією з проблем сьогодення гостро постає питання розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. На разі дана тема постійно обговорюється не лише на рівні Міністерства освіти і науки України, яке постійно створює нові програми для навчання, а і на рівні вчителів, які втілюють задуми держави та додають щось власне і креативне, для того аби наступне покоління ставало все більш обізнаним та кваліфікованим.

Розвиток творчості в учнів є важливим не лише для формування творчої особистості, а й тому, що людина, яка вміє творчо мислити, в нестандартних ситуаціях завжди знайде з неї вихід, такій людині буде легше адаптуватися в житті. Оскільки, саме з закладених в школі здібностей, можна буде виховати кмітливу, чуйну, амбіційну та врешті решт достойну особистість. Якщо говорити про творчість дитини, слід наголосити, що учні найчастіше не створюють щось зовсім нове, але відкриття суб'єктивно нового для дитини вже є проявом творчості. Робота не за шаблоном, не за зразком є також показником розвинутих творчих здібностей учнів початкової школи.

Педагогічні засади організації навчального процесу, метою якого є розвиток творчих здібностей учнів початкової школи стали предметом досліджень багатьох провідних науковців. Нині проблема розвитку особистості, формування її творчих здібностей є одним із важливих завдань, що стоять перед системою освіти. Дана проблема розглядається досить широко у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів (Г. Кудіна, З. Новолянська, Л. Стрельцова, Н. Тамарченко, Д. Ельконін, А. Матюшкина, А. Запорожець та ін.) Різноманітні аспекти виховної та розвиваючої системи творчості, їх педагогічна спрямованість знайшли глибоке осмислення у творчості таких українських письменників і педагогів як Г. Сковорода, І. Франко, С. Русова, Н. Забіла, О. Іваненко, М. Данилов, В. Сухомлинський, О. Кононко, Л. Виготський, В. Моляко, Ю. Бабанський, А. Макаренко, О. Савченко та ін.

Існують різні тлумачення творчості. Так, на думку О. Пономарьова, Л. Занкова, А. Матюшкіна, О. Дяченко, творчість є формою розвитку творчих здібностей молодших школярів, розвиток уяви яких здійснюється шляхом заохочення дитячої творчості та залучення їх до різноманітних завдань творчого характеру. Л. Виготський розкрив психолого-педагогічні основи розвитку творчої уяви дітей. Роботи О. Матвеевої присвячені питанню долучення дитини до власної творчості. В. Левін визначає умови перетворення маленького школяра на великого читача. У працях великого педагога В. Сухомлинського відзначено, що дитяча літературна творчість є неперевершеним засобом творчого розвитку, образного мислення [31, с. 54].

За словами, С. Рубінштейна, творчість – це діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значимість. Безумовно, продукти творчої діяльності молодших школярів не мають суспільної значимості, вони відзначаються лише певними елементами новизни і носять скоріше за все суб'єктивний характер. Звичайно, елементи новизни, які школяр вносить у свою діяльність, мають досить відносний характер, проте вони є передумовою динамічності тих знань, якими володіє дитина. З розширенням цих знань з'являється можливість більш високого рівня прояву новизни, оригінальності [17, с. 22].

На нашу думку, творчість починається з найголовнішого – вміння читати, за рахунок чого, фантазувати, міркувати та мислити. Саме на уроках літературного читання учень молодшої школи здобуває ці вміння та навички. Завдання кожного вчителя зацікавити дитину, заохочувати її до читання літератури, допомагати в пізнанні чогось нового, неосяжного. Адже кожна дитина має певні творчі здібності, які потрібно активно та наполегливо розвивати.

Як показує досвід попередніх поколінь, лише творча особистість, спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому, забезпечення кожній дитині можливості використання свого

творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань як загальноосвітніх, так і позашкільних закладів.

Зважаючи на недостатню наукову розробленість нами було обрано тему дипломного дослідження: **«Шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання»**. Тема роботи є надзвичайно актуальною та важливою, адже майбутні педагоги, повинні не лише давати знання дітям, а й готувати їх до самостійного життя.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.

Мета дослідження: визначити теоретичні засади та систему методичного забезпечення розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження визначено такі **завдання:**

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити поняття «творчість» та «творчі здібності».

2. Вивчити теоретичні положення уроку літературного читання як основи розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

3. Проаналізувати досвід вчителів початкових класів щодо розвитку творчих здібностей на уроках літературного читання.

4. Виокремити критерії, показники та рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.

5. Обґрунтувати педагогічні умови та шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.

6. Розробити систему прав і завдань на розвиток творчих здібностей в учнів початкової школи на уроках літературного читання.

7. Охарактеризувати готовність педагога до творчої діяльності з учнями.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: дефінітивний, ретроспективний та порівняльний аналіз філософської, педагогічної, психологічної, навчально-методичної літератури з метою визначення сутності, структури, особливостей розвитку творчих здібностей молодших школярів; узагальнення, порівняння, систематизація концепцій, теорій і методик, передового педагогічного досвіду вчителів початкової школи, що виявили шляхи розв'язання поставлених завдань;

– *емпіричні*: анкетування та опитування молодших школярів, аналіз результатів навчальних досягнень, спостереження за процесом навчання школярів, контрольні тести, аналіз продуктів дитячої творчості з метою вивчення стану розвитку творчих здібностей молодших школярів.. Статистичний аналіз результатів проведеного дослідження здійснювався за допомогою методів кількісної обробки отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась протягом 2019-2020 рр. на базі Новоприлуцької загальноосвітньої школи I-II ступенів, Вінницької області. В експерименті брали участь 14 учнів 2 класу.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (3 березня 2020р.), на IV науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (м. Полтава, 2019р.).

Результати дослідження висвітлені у таких **публікаціях**:

1. Рудь В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів за педагогічними ідеями Василя Сухомлинського / В. Рудь, І. В. Хом'юк // Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. – Вип. 6. – Бердянськ, Вінниця, Івано-Франківськ,

Кам'янець-Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачево, Полтава, Умань, Херсон, 2019. – С. 144-146.

2. Рудь В. О. Практичні аспекти розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання / В. О. Рудь // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів доповідей IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3 березня 2020 року. – Вінниця, 2020. – С.312-315.

Основні результати дослідження висвітлено в 2 публікаціях.

Дипломна робота складається зі вступу, 2 розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (58 найменувань) та 8 додатків на 13 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, із них основного тексту – 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Творчі здібності молодших школярів: дефінітивна характеристика

Визначення поняття «творчість» є одним з найскладніших аспектів в психолого-педагогічній літературі. Творчість є однією з фундаментальних категорій психології. Даний термін досить неоднозначно трактується в різних монографіях та статтях. В широкому розумінні потіння «творчість» охоплює: цінність продуктів творчості, взаємодію шкіл і напрямів, соціально-історичну зумовленість, значення і організацію, прогнозування творчої діяльності, вплив традицій на творчу діяльність.

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка подається таке визначення творчості: «Творчість – це продуктивна людська діяльність, здатна продовжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу є важливою умовою культурного прогресу суспільства і виховання людини. Тому, на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних системних знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток творчих інтересів, цілеспрямованість творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань» [14, с. 164]. Подібне, проте більш доповнене визначення можна знайти в психологічному словнику за редакцією В. Войтка, за його словами: «Творчість – це психологічний процес створення нових цінностей, ніби продовження та заміна дитячої гри. Діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Будучи, по суті, культурно-історичним явищем, має і психологічний аспект – особистісний і процесуальний. Припускає наявність у суб'єкта здібностей, мотивів, знань і

умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Вивчення цих властивостей особистості показало важливу роль уяви, інтуїції, неусвідомлюваних компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, у розвитку й розширенні своїх творчих можливостей» [10, с. 197].

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених (В. Андрєєв, А. Богоявленська, О. Лук, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьов) дає підстави підкреслити, що прояв і становлення творчих здібностей є невід'ємними від розвитку і розвиненості інших ознак особистості, серед яких дослідники виділяють: сміливість, незалежність суджень, схильність до заперечення звичного, оригінальність, розумову відкритість, чутливість до нового та незвичного, високу толерантність до невизначених ситуацій, ініціативність, інтенсивну пошукову мотивацію, схильність до самоактуалізації. У цьому контексті творчі здібності трактуються як постійна і впевнена готовність особистості до самостійної пошукової діяльності, до прийняття самостійних рішень у невизначених чи складних ситуаціях, а також як позитивна пізнавальна активність.

А от, на думку Б. Теплова та О. Леонтьєва, творчі здібності є стійкими властивостями людини, що виявляються у її навчальній, виробничій та іншій діяльності і становлять необхідну умову її творчого розвитку.

Дж. Гілфорд та Є. Торренс відзначають у процесі художньої творчості вияв таких здібностей: швидкість мислення, аналогія і протиставлення, експресивність, уміння переключатися з одного класу об'єктів на інший, адаптаційна гнучкість або оригінальність. Які в свою чергу, характеризуються: яскравістю вражень, образністю пам'яті, багатим уявленням і високим емоційним станом [39, с. 16].

У визначенні творчості можна спостерігати три підходи:

✓ гносеологічний – визначає творчість, як пошук способів рішення нестандартної задачі в умовах невизначеності;

✓ аксіологічний – орієнтується на культурологічну парадигму, що фокусує особливості людини в цілому та розглядає творчість, як прорив людини в невідоме майбутнє на основі проникнення в глибини власної екзистенції або як потік розвитку, що досягається за допомогою інтуїції;

✓ цілісний – виділяє погляди на творчість, як реальне перетворення предметної діяльності, культури та самого себе [34, с. 8].

Таким чином, можна сказати, що творчість – це створення чогось нового та оригінального, водночас це складне багатогранне і суперечливе значення, що охоплює чимало сфер буття.

Американський психолог Фромм запропонував наступне визначення поняття «творчі здібності», за його словами: «Це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду».

Тобто, творчі здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху. Здібності до малювання, музики, техніки чи науки – це синтетична властивість людини, яка охоплює цілу низку загальних і часткових властивостей у певному їх поєднанні.

Вивчаючи конкретно-психологічну характеристику здібностей, можна виокремити в них якості, які не слід протиставляти, а саме: загальні – що відповідають не одному, а багатьом видам діяльності; та спеціальні – що відповідають більш вузьким вимогам певної діяльності.

Кожна здібність охоплює певні якості пам'яті людини: швидкість, міру, повноту запам'ятовування та відтворення. Важливу роль у структурі здібностей також відіграє здатність людини мислити, емоційність, міркування та вміння оперувати матеріалом.

На сьогодні більшість дослідників пов'язують творчі здібності з інтелектом людини. Так, згідно Д. Векслеру, інтелект трактується як загальна здібність особистості, що проявляється в цілеспрямованій діяльності,

правильному розмірковуванні і розумінні, пристосуванні до умов середовища. Розширене тлумачення творчих здібностей дає Н. Лейтес, який вважає, що останні виявляються в першу чергу в особистостях активності і саморегуляції психічної діяльності. До структури творчих здібностей включають також численні риси особистості, зокрема особливості інтелектуальної сфери та темпераменту [14, с. 167].

Психологічні дослідження останніх десятиліть свідчать про наявність генетичного зв'язку до здібностей. Так, доведено, що для оволодіння певними видами діяльності та професіями (наприклад: актори, музиканти, метці, письменники, художники), достатньо базової наявності розвинених творчих здібностей.

Основний закон дитячої творчості, сформульований видатним психологом Л. Виготським, він твердить, що її цінність слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі. Одним із критеріїв розвитку творчості школярів може бути творчий рівень задач, що розв'язуються учнями на уроках та у вільний час.

Як бачимо, на творчі здібності впливає ряд певних компонентів, а саме: інтелект та темперамент (багатство ідей); вміння швидко засвоювати та узагальнювати отриманий матеріал; здатність мислити нетрадиційно; логічне мислення; гнучкість розуму; хороша пам'ять; критичність; логічні властивості; усвідомленість; почуття відповідальності; ініціативність; допитливість; розвинені навички міркування; здатність та готовність до досягнень; здатність самостійно та оперативно приймати рішення; бути взірцем для наслідування.

Як бачимо, кожна людина здібна до певного виду діяльності. Поза діяльністю цю властивість людини не можна розпізнати, описати та охарактеризувати. Тому ми й складаємо думку про здібності людини за її роботою та результатами діяльності.

Кожному історичному етапу розвитку людства відповідає певний рівень розвитку здібностей. У процесі діяльності люди здобувають знання,

оволодівають уміннями, навичками, необхідними для розвитку здібностей. В умовах науково-технічного прогресу здібності змінюються, з'являються нові їх різновиди. Формування здібностей залежить від культурного рівня суспільства. Розвиток здібностей особистості цілком залежить від попиту, на який, у свою чергу, впливають розподіл праці й породжені ним умови освіти людей [35, с. 284].

Для дитини основною діяльністю, в якій виявляється її творчість, є гра. Але гра не лише створює умови для такого вияву. Як свідчать дослідження психологів, вона в значній мірі сприяє розвитку творчих здібностей дитини (стимулює його). У самій природі дитячих ігор закладені можливості розвитку гнучкості й оригінального мислення, здатності конкретизувати та розвивати як свої власні задуми, так і пропозиції інших дітей.

Ще одна важлива властивість ігрової діяльності – це внутрішній характер її мотивації. Діти граються тому, що їм подобається сам ігровий процес. І дорослим залишається лише використати цю природну потребу для поступового залучення дітей до більш складних творчих форм ігрової активності. При цьому дуже важливо мати на увазі, що під час розвитку їх творчих здібностей, важливіше значення має сам процес, експериментування, а не прагнення досягнути якогось конкретного результату гри. Але, ігровий процес має бути застосовано не просто для розваги дітям, а виключно для засвоєння інформації та заохочення до розвитку творчих здібностей. До таких ігор можна віднести: колективне складання казки, гра у тісній співпраці учителя і учнів (питання-відповідь), малювання малюнків на прочитаний матеріал, шаради та ребуси.

Таким чином, аналізуючи тлумачення науковців можна констатувати, що творчі здібності постають, як певні можливості, уміння та навички, які проявляються і розвиваються у молодших школярів, завдяки вмінню вчителя знайти підхід до учня та зацікавити до вивчення того чи іншого предмету. Це

невід'ємні властивості кожної людини, що потребують постійного навчання, стимулювання та саморозвитку.

1.2. Уроки літературного читання як основа розвитку творчих здібностей учнів початкової школи

Одним із показників розвитку літературно-творчих здібностей є наявність інтересу в молодших школярів до читання художньої літератури. Саме від початкової школи значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, або ж можливо залишаться байдужими до літератури. Тому в молодших школярів потрібно сформувати читацький інтерес та етично-культурні навички особистості.

Урок літературного читання – це урок творчості, а творцями його є самі учні. Виховати в дитині любов до книги можна лише словом, яке з часом переростає в діло. Основу, яка в майбутньому дозволить нарощувати духовний та інтелектуальний потенціал особистості називають навичками читання. Книга в усі часи посідала особливе місце в інтелектуальному та духовному збагаченні підростаючого покоління [14, с. 5].

Зі стрімким розвитком сучасних цифрових технологій, комп'ютер, телефон і телевізор відняли в дитини час на читання, а ринкова література спотворила смаки дітей. Нестача часу та відсутність бажання в дітей на читання змушує хвилюватися. Про те, щоб у їхні руки потрапила повноцінна література та щоб вона максимально сприяла розвитку їхнього розуму, потрібно потурбуватися та прикласти максимум зусиль не лише вчителю, а і батькам школяра.

Навчання читанню – це процес, що є базою для отримання знань з будь-якого предмету. Через книгу дитина вчиться сприймати навколишній світ та середовище, отримуючи знання про нього. Саме тому, я вважаю, що справжня суть розвитку творчої особистості учнів початкової школи полягає у вмінні читати. Наявність інтересу до читання книг сприяє опануванню

літературної мови, розвитку духовного світу дитини, її почуттів, громадського виховання, становлення цілісної особистості.

До методів, які активізують роботу учнів на уроках літературного читання можна віднести: стимулювати бажання учнів працювати самостійно; переконувати учнів у тому, що вчитель є їхнім одноступенем; виключати будь-який тиск на дітей, створювати сприятливу атмосферу; надавати дитині свободу у застосуванні своїх здібностей; заохочувати до максимальної захопленості у спільній діяльності.

Настановою для кожного вчителя є слова В.Сухомлинського: «Навчіть у початкових класах всіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати й думаючи читати» [11, с. 16]. Адже зважаючи на поради Василя Олександровича щодо формування якостей читання, слід пам'ятати, що вміння читати треба довести до автоматизму, щоб сприймання зором, очима і свідомістю випереджало вимовляння вголос.

Розвиток мовленнєво-емоційного компоненту літературно-творчих здібностей молодших школярів здійснюється в процесі навчання учнями аналізувати текст, тобто осмислювати його тему, ідею, ставлення автора до того, що він пише, висловлювати свою оцінку щодо прочитаного, бачити в тексті художньо-виражальні засоби мови, запам'ятовувати їх з метою збагачення власної мовної культури.

Потрібно розглядати кожного учня, як окрему особистість з її поглядами, переконаннями, почуттями. Розвиток творчих можливостей у кожного школяра потребує від учителя застосування творчих завдань, що складають певну систему, яка дасть можливість урізноманітнити творчу діяльність учнів і забезпечити перехід від формальних та логічних дій до творчих. Формування творчої особистості на уроках літературного читання, насамперед передбачає: роз'яснення на уроці різноманітних творчих завдань; урахування вікових особистостей учнів; колективне залучення учнів до роботи на уроці; використання різних заходів та підходів до учня.

Для проведення уроку, можна застосовувати наступні форми роботи: творча робота (написання віршів, оповідань, казок); проведення різноманітних свят; випуски художніх газет та тематичних плакатів; ілюстрація до прочитаного тексту; творчі перекази; використання елементів гри; інсценізація уривків із твору. Творча активність, конкретність мислення та образність, особливості уяви школярів створюють сприятливі умови для літературного розвитку учнів. В організації такої діяльності використовують вплив різних видів мистецтв: художнє слово, живопис, музику. Наприклад, під час шкільного уроку дітям у початкових класах пропонується завдання «Розповідь про проведений відпочинок під час літніх канікул». Це буде спільною творчою діяльністю учителя та учнів. Робота вчителя полягає в поставленні потрібних питань, відповідаючи на які дитина розкриватиме свій творчий потенціал. Виконання подібного плану завдань збагачуватиме дитячий словниковий запас новими словами, спонукатиме розвивати уяву, навички та вміння творчо мислити.

Систематично організована, продумана взаємодія вчителя і учнів на уроці зможе принести очікуваний результат та досягнення поставленої мети. Для того щоб діти хотіли й могли створювати власні твори, вчителю необхідно пам'ятати про ряд певних завдань: приділяти увагу кожній дитині; помічати будь-які творчі прояви; вміти вислухати кожного; створювати умови для розвитку творчих здібностей; не критикувати та не нав'язувати власні варіанти творчої роботи.

Проектна діяльність – один із засобів розвитку креативного мислення, пізнавальної активності, кмітливості та самостійності. У проектній діяльності дитина може найповніше реалізувати свій творчий потенціал, усвідомити загальнолюдські цінності, пізнати себе, переконатися у власних досягненнях спільної мети. Працюючи над проектом, молодші школярі активно здобувають інформацію, а не пасивно споживають її, шукають відповідь на поставлене педагогом проблемне питання, вчаться аргументовано доводити власну думку. Організовувати проектну діяльність можна по-різному. Однак

важливою умовою її успішної реалізації має бути участь усіх учнів класу. Щоб ніхто з дітей не залишився осторонь, доцільно паралельно проводити кілька проектів.

Під час об'єднання дітей у групи за інтересами, відбувається паралельне опрацювання кількох тем з різних галузей знань. Створюються максимально вільні умови для розкриття здібностей дитини, що забезпечують творчі проекти, реалізуючи які учні створюють малюнки різної тематики, складають вірші, загадки та казки. Для розширення знань дітей про історію та культуру українського народу ефективними є інформаційні проекти, наприклад обговорення про: «Визначні пам'ятки», «Видатні люди України», «Міста України». А от, поглибленню знань про природу, тваринний і рослинний світ сприятимуть проекти про: «Пори року», «Рослини та тварини Червоної книги», «Свійські тварини», «Дикі тварини».

Таким чином, кожен учитель повинен пам'ятати, що подібного плану творчі завдання забезпечують швидке набуття знань, вмінь та навичок, закріплення й застосування їх на практиці. А це означає, що для розвитку творчих можливостей велике значення мають пізнавальні процеси: пам'ять, увага, уява та фантазія. Саме ці якості – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей.

Предмет «Літературне читання» – охоплює класне і позакласне читання, основною метою якого є формування читацької компетентності молодших школярів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності, ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі [14, с. 4].

Отже, як бачимо, урок літературного читання є базовою дисципліною, яка допомагає розвивати з маленького школяра, повноцінну, мислячу особистість. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи на урок літературного читання полягає у: формуванні повноцінних навичок читання та мовлення художньо-естетичному сприйманні тексту й дитячої книжки;

ознайомленні з дитячою літературою в поєднанні жанрових форм, авторської і тематичної розмаїтості; формуванні творчих здібностей; розвитку інтелектуальної та емоційної сфери кожного учня. Саме здатність дитини до саморозвитку та її творча активність це і є запорукою успішності у подальшому житті.

1.3. В. О. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

Основу концепції Василя Олександровича Сухомлинського з формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів становлять принципи, які стверджують гуманістичну педагогіку, а саме: природо-відповідності, проектування, демократизації, гуманізації, психологізації, науковості, доступності, міцності засвоєння знань, умінь і навичок; самостійності, активності у навчанні; синтезу інтелектуальної та практичної праці в організації навчального процесу; дослідницького підходу; зв'язку в навчальному процесі наукових знань, практики й життєвого досвіду; наочності, емоційності, проблемності, зацікавленості.

У книзі «Сто порад учителю» В.Сухомлинський зауважив: «Немає абстрактного учня. Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкривати сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці...» [46, с. 280].

Під науковим керівництвом Василя Олександровича було визначено й теоретично обґрунтовано шляхи та засоби формування творчої особистості школяра. Це уроки мислення, як невичерпне джерело розвитку творчих здібностей учня; дослідницька діяльність, як сфера розкриття творчих сил особистості школяра; технічна творчість, як засіб самореалізації потенційних можливостей особистості; мистецтво, як засіб формування творчої особистості учня; педагогічна творчість учителя, як основа формування творчої особистості школяра.

Теоретичні ідеї та практичний досвід В. Сухомлинського з формування творчої особистості школяра мають філософський, загальнонауковий і педагогічний зміст, перевірений найвищим критерієм – практикою. Вони потребують подальшого вивчення і впровадження.

Сучасність ідей геніального педагога щодо формування творчої особистості школяра підтверджується науково-дослідницькою роботою й подальшим розвитком таких практико-орієнтованих напрямів, як особистісно-орієнтоване навчання, технологія естетико-екологічного виховання.

Гуманістична концепція В. Сухомлинського щодо формування творчої особистості школяра засобами природи, праці й різних видів мистецтва знайшла своє втілення та подальший розвиток у навчальних програмах «Довкілля» (К. Гуз, В. Ільченко), «Я і Україна» (Н. Бібік, Н. Коваль), «Навколишній світ» (Т. Пушкарьова), «Читання» (О. Савченко, В. Мартиненко), «Мистецтво» (Л. Ващенко, О. Щолокова) і лягли в основу розробки сучасних підручників «Довкілля» (К. Гуз, В. Ільченко); «Читанка», «Первоцвіт: Читанка для 1 класу» (О. Савченко, Н. Скрипченко); «Я і Україна» (Н. Бібік, Н. Коваль). Аналіз навчальної літератури початкової школи показав, що її зміст побудований з урахуванням ідей В.Сухомлинського щодо розвитку пізнавального інтересу дітей, оригінальності, нестандартності мислення, допитливості, фантазії, творчої уяви засобами природи, праці та мистецтва [2, с. 15].

Наслідуючи В. Сухомлинського, сучасні науковці віддають перевагу інтерактивним методам навчання, враховуючи природне прагнення дитини до дослідження свого довкілля та його практичного освоєння до комунікації зі світом, до конструювання, створення власних оригінальних продуктів діяльності, як способу самореалізації, самовираження.

Методичні прийоми В. Сухомлинського спонукають до творчості, вселяють педагогічний оптимізм. Василь Олександрович розглядає діяльність учителя у гуманістичному русі. У книзі «Сто порад учителяві» він

зазначає: «Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється».

До питання формування мовної культури молоді великий педагог не раз звертався протягом свого життя. Він говорив молодим: «Батьківщина – це твоє рідне слово. Знай, бережи, збагачай велике духовне надбання свого народу – рідну українську мову. Це мова – великого народу, великої культури» [44, с. 274].

Василь Олександрович пише про українську мову як неоціненне багатство. Рідне слово є тим джерелом, з якого діти черпають уявлення про навколишній світ, про свою родину, місто чи село, його історію, рідний край. «Любов до Батьківщини, – пише Сухомлинський, – неможлива без любові до рідного слова. Тільки той може осягти своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, – це людина без роду і племені» [46, с. 256].

Працюючи директором школи, В. Сухомлинський наголошував на тому, що учням потрібно давати завдання, які мають більш творче спрямування. Творчості, хоча б на рівні наслідування, можна навчитися. Для початку треба дізнатися про різноманітні прийоми, які допомагають створювати художні образи:

- ✓ відомі елементи вступають у нові відносини, поєднуються і синтезуються в новий образ;
- ✓ поєднання двох різних частин в одному образі;
- ✓ якась виразна риса посилено висувається на передній план, наприклад у карикатурах, шаржах – голова, ніс, перо тощо, у віршах – повтор деяких слів, у казках – повторюваність дій у сюжеті;
- ✓ прийом перебільшення або надмірного зменшення (Дюймовочка, Хлопчик-Мізничик, Гулівер, Змія з сімома головами);

- ✓ перенесення типових дій одного об'єкта на інший (звірі, рослини виконують людські дії);
- ✓ перенесення обставин сучасного життя в прадавнє або далеке майбутнє.

Системний підхід до формування в школярів літературних творчих здібностей: добір текстів, які дають можливість цілеспрямовано формувати творчі здібності; включення у зміст уроків творчих завдань, які стимулюють розвиток різних елементів літературно-творчих здібностей учнів; прогнозувати можливий розвиток подій, змісту твору на основі заголовка, ілюстрації, читання першого і заключного абзаців тексту; інтеграція різних видів мистецтва (музика, образотворче мистецтво, інсценізація) для створення нових образів на основі прочитаного; мотивація до творчості через таку атмосферу спілкування на уроках, щоб заохочувати дітей придумувати щось своє, фантазувати; проведення театралізованих вистав, тематика яких є привабливою для сучасних дітей і дозволяє застосувати різні види мистецтв (музику, малюнки, хореографію, декламацію).

У своїй роботі В. Сухомлинський дуже велике значення приділяв тому, щоб жоден вогник дитячої талановитості не згас, щоб кожна маленька людина отримала рівні можливості для розвитку своїх здібностей. Слід зауважити, що педагог наголошував на тому, що, виховуючи обдаровану дитину, треба враховувати особливості її розвитку, тобто дорослі не повинні ставити перед обдарованими дітьми нереальних завдань, спираючись тільки на те, що вони за віком дуже розвинуті розумово.

Навчальний процес, який побудовано на основі методів В. Сухомлинського завжди матиме успіх. Оскільки його напрацювання досить конкретно дають нам зрозуміти, що діти це наше майбутнє. Їх творчі здібності, потенціал та талант потрібно постійно розвивати, для того аби ми мали змогу виховати нових геніїв в тій чи іншій сфері життєдіяльності.

Таким чином, концепція виховання всебічно розвиненої, творчої особистості займає центральне місце у педагогічній системі українського

вченого-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського. Звернення до його педагогічних поглядів є закономірним, оскільки положення і висновки педагога щодо формування творчої особистості молодшого школяра спираються на його багаторічні дослідження, випробувані та втілені у шкільній практиці, мають прогностичний характер, а відтак можуть бути невичерпним джерелом для розв'язання актуальних освітніх проблем.

1.4. Досвід роботи вчителів початкових класів щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

У сучасному світі гостро стоїть проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Посилюється увага до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявити їх. Творчі можливості молодших школярів реалізуються в різних видах діяльності, зокрема у грі, навчанні, спілкуванні, трудовій діяльності.

Певною мірою творчість властива всім людям, тому потрібно намагатися створювати для кожного оптимальні умови навчання, формувати потребу вчитися, вміння раціонально працювати, розвивати мислення, мовленнєву активність, проявити творчість і самостійність у виконанні поставлених завдань. Основним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів є діалог: учитель-учень; учень-учень; учень-учитель.

Творчі здібності формуються протягом усього життя. Але найсприятливішим періодом для їх розвитку є молодший шкільний вік. В такий період, діти як чистий аркуш паперу, на якому можна творити та створювати, щось неперевершене. Вони активно розвиваються уява, фантазування, творче мислення, артистизм, оригінальність, прагнення до перемоги, допитливість, уміння спостерігати, порівнювати і справедливо оцінювати діяльність. Основні творчі риси та нахили бажано й важливо

розвивати в тісній співпраці батьків та педагогів. Завдання вчителя виявляти і поступово розвивати здібності у своїх вихованців.

Як стверджував В. Сухомлинський, немає не талановитих дітей. Потрібно дотримуватися саме цієї точки зору, адже кожна дитина здатна до засвоєння основ образотворчого мистецтва, музики, мови і літератури. З першої хвилини дитини в школі потрібно починати розвивати її творчі нахили, здібності, інтереси. Також, потрібно не забувати наголошувати дитині на тому, що він чи вона молодець і якщо, щось сьогодні не вдалося, то наступного разу все неодмінно вийде.

Як зазначають фахівці даної галузі, творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потребу в постійному здобутті нових вмінь та навичок. Для творчої особистості, творча діяльність є життєвою необхідністю, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний.

За компонентним складом творчі здібності поділяються на такі групи: добра пам'ять; креативність; інтелектуальне багатство ідей; нетрадиційне мислення; допитливість; самостійність; наполегливість; гнучкість розуму; здатність вирішувати проблеми [37, с. 110].

Як показує досвід вчителів початкових класів, здібності, як і інші якості людини, розвиваються завдяки природній основі, умовам життя і виховання, власній активності. Вони можуть виявлятися у різних сферах діяльності: інтелектуальній, художній (мистецькій, образотворчій, літературній, театральній), технічній, спортивній, соціальній, трудовій, комунікативній. Усі вияви обдарованості є значущими і потрібними для повноти життя як особистості, так і суспільства. Творчих людей відрізняє особливе вміння бачити і чути те, чого не помічають інші, тонше відчувати, яскравіше висловлюватися. Прояви цих якостей, безумовно, змінюються впродовж життя.

Для прикладу, Парфіло Наталія Сергіївна, вчитель початкових класів, учитель-методист Криворізької гімназії №49 у своїй роботі дотримується такої народної мудрості «Не навчайте дітей так, як навчали Вас. Бо вони

народились в інший час». Вона цілком впевнена, що потрібно розглядати кожного учня, як окрему особистість з її поглядами, переконаннями, почуттями. Формування творчої особистості засобами художньої літератури (тобто на уроках читання) насамперед передбачає: роз'яснення на уроці різноманітних творчих завдань; урахування вікових особистостей учнів; колективне залучення учнів до роботи на уроці; використання різних заходів та підходів до учня; проблемний підхід до вивчення творів [33, с. 2].

У своїй роботі Наталія Сергіївна користується методиками, які формують творчу, мислячу особистість дитини, організовує радісне навчання без примусу, розвиває в них стійкий інтерес до знань, потребу їх самостійного пошуку. В основі такого підходу – визначення індивідуальності учня, розвиток власного неповторного суб'єктивного досвіду, творчих задатків, розкриття багатства індивідуального світу дитини.

А от учитель початкових класів СЗШ №6 м. Орджонікідзе Дніпропетровської області В. Мала вважає, що засобами формування творчих здібностей є інтерактивні методи навчання. Для того, щоб розвинути творчу особистість, по-перше, необхідно розв'язати цілу низку завдань, які ставить перед собою педагог: виробляти навички ефективного спілкування; вміння творчо працювати вирішувати різноманітні проблеми; формувати бачення самого себе у взаємодії з іншими; формувати в учнів розвинуте критичне мислення, здатність виробляти власну точку зору та поважати точку зору інших [29, с. 51].

Натомість, учитель Карфут Ірина Миколаївна стверджує, що розвиток творчих здібностей учнів – це справа не одного дня, тижня чи місяця, а результат наполегливої і систематичної праці впродовж року, терміну навчання в школі, або ж всього життя. Педагог у своїй роботі використовує інтегровані уроки, уроки – ігри, уроки – подорожі, театралізовані уроки (інсценування казок, оповідань) [23, 2]. У своїй діяльності, віддає перевагу методам і завданням, які викликають найбільший інтерес в учнів: проблемний метод навчання; завдання для розвитку творчої уяви, зв'язку з

прочитаним (складання загадок до прочитаного, малювання картин, портретів); ігри різного характеру (кросворди, інтелектуальні ігри на підсумкових уроках).

Аналіз досвіду Мусанової Наталії Степанівни, вчителя початкових класів, стверджує, що творча особистість повинна вміти творчо мислити та спілкуватися; здійснювати творчий пошук, активізувати свою діяльність. У своїй роботі випробовує інтеграцію таких технологій, як: інтерактивні технології; проектні технології; особистісно-орієнтоване навчання; технологію розвитку технічного мислення [32, с. 4]. Наталія Степанівна констатує, що успіхом на роботі користуються: нестандартні розминки; твори-перевтілення; кросворди, ребуси; вікторини, ігри.

Болдирєва Людмила Михайлівна, учитель початкових класів Солонянської СЗШ №1, впевнена, що розвиток творчих здібностей – це вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях, розвиток психологічних процесів. Розвиток творчих здібностей включає і розвиток мислення – вміння узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи, творчо аналізувати ситуацію. На кожному уроці дотримується таких завдань: запалити в дитячому серці вогник допитливості; збагачувати знання школярів про природу, суспільне життя, трудову діяльність людей; розвивати різні види пам'яті, уяву і фантазію, увагу та спостережливість, формувати мовленнєві вміння, комунікативно-творчі здібності [8, с. 3].

Таким чином, аналізуючи вище зазначений досвід педагогів, в певних поглядах щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання, дещо різниться один від одного. Проте є і те що їх об'єднує, це індивідуальний підхід, який має зацікавити школяра в здобутті нових знань, вмінь та навичок.

Саме тому, треба змалку пробуджувати у дітей різними способами невід'ємні якості творчого потенціалу, бачити незвичайне у звичайному. Вчителям, передусім, потрібно подбати про розкриття дитячої думки, фантазії і створити такі умови, щоб кожна дитина сказала своє слово, склала

свою казку, свою загадку, свій вірш, відтворила свої образи. І все це буде характеризувати її індивідуальність, показувати, як вона мислить, що відчуває, що її хвилює. Відомого дитячого письменник Джанні Родарі казав: «Щоб діти навчилися думати, вони насамперед повинні навчитися придумувати», тобто в них має бути вільна думка та сприятливі умови для фантазування.

На уроках літературного читання потрібно якомога повніше використовувати природне оточення школи, особистий досвід школяра, стимулюючи можливості одночасного сприймання інформації з різних джерел (дитина чує, читає, бачить, торкається, згадує), зацікавити, заохочувати допитливість, потребу пізнавати все самостійно.

Кажуть, що творцем, як і інтелектуалом не народжуються. Усе залежить від того, які можливості надає оточення для реалізації того потенціалу, що в нас є. Кожен учитель мріє і намагається робити все, що від нього залежить, щоб його учні наполегливо працювали, здобуваючи знання, самостійно шукаючи відповіді на запитання, що ставить перед ними життя.

Для кожного вчителя мають стати девізом наступні слова Василя Олександровича Сухомлинського: «Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця!».

Якщо вчитель буде дотримуватись цього простого, водночас широкого за змістом правила, кожне нове покоління молодших школярів ставатиме мислячою, добре розвиненою, з умінням приймати нестандартні рішення, знаходити вихід із різноманітних, інколи досить скрутних ситуацій особистістю. Яка в майбутньому зможе керувати країною, стати видатним конструктором, інженером, лікарем або вченим, створювати нові винаходи, знаходити ліки від невиліковних хвороб, писати шедеври музики та літератури або ж видатним учителем, який розвиватиме творчі здібності у нового покоління молодших школярів.

Таким чином, як бачимо, творчість починається з найголовнішого – вміння читати, за рахунок чого, фантазувати, міркувати та мислити. Саме

зацікавленість вчителів та батьків у здобутті належної освіти молодшим школярем, шляхом розвитку вміння читати, заохочення до ознайомлення з повноцінною літературою, сприятимуть розвитку творчих здібностей кожної дитини. Адже, вміння читати, надає широкі можливості для їх розвитку.

1.5. Критеріально-рівневий аналіз стану розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання (за результатами експериментального дослідження)

Науковці стверджують, що в процесі знайомства з літературним твором, учні часто схоплюють лише той зміст, який лежить на поверхні, не помічаючи багатьох художніх компонентів. Не проникають у суть явища, внаслідок чого у них може сформуватися неправильне уявлення про твір письменника. Для того, щоб школяр осягнув по справжньому всю глибину твору, необхідно занурити його у світ образів та ідей, які не лежать на поверхні, а виявляються під час аналізу, як одного з найважливіших етапів вивчення тексту.

Чим вищий рівень інтелектуального розвитку молодшого школяра, тим активніше необхідно застосовувати найсучасніші й найбільш оптимальні методи, прийоми і форми роботи для вивчення художнього твору на уроках літературного читання. Сучасний аналіз вимагає ширшого використання евристичних, пошукових методів та методу самостійної роботи. Тому, на мою думку, поряд з уроком, який є основною формою навчального процесу, потрібно якомога ширше впроваджувати активні форми занять з літературного читання не лише в навчальний, а і в позашкільний час, що в свою чергу дозволить дитині поглинути інформацію з повна та всебічно розвиватися.

Як бачимо, дана тема викликає глибокий інтерес громадськості до її вивчення. Тому, в рамках дослідження, я проведу власний аналіз, щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного

читання. Аналіз – це насамперед процес мислення, під час цілісного вивчення художнього твору, завдяки якому можна розвинути різні види творчого мислення, шляхом поетапного формування відповідних умінь і навичок. Іншими словами, це – визначення певних критерій та чинників, які впливають на розвиток творчих здібностей молодших школярів.

Щодо творчих здібностей молодших школярів, то ми виділяємо три блоки їх структурних компонентів (рис.1.1):

- інтелектуальний (пов'язаний з творчим (дивергентним) мисленням);
- когнітивний (пов'язаний з психічними процесами сприйняття, уваги, пам'яті, уяви та мовлення);
- емотивний (пов'язаний з регуляторними процесами – емоціями і почуттями, а також саморегуляцією і самоконтролем).

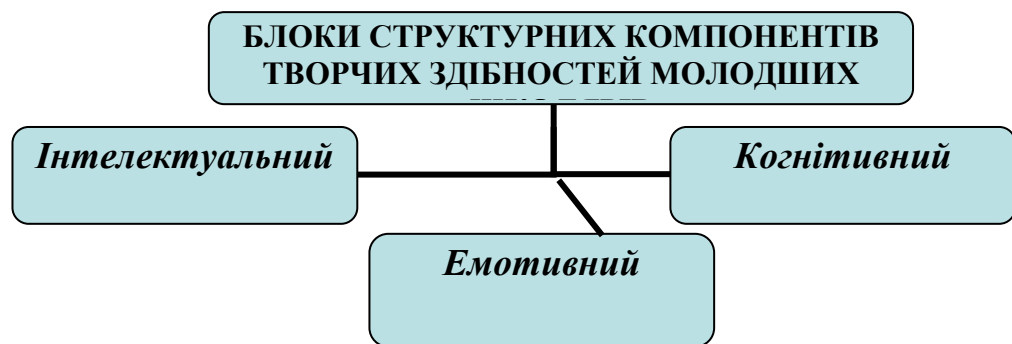

Рис. 1.1. Структурна схема творчих здібностей молодших школярів

Творчі здібності виробляються та розвиваються в діяльності (процесуально-діяльнісний підхід до розвитку творчих здібностей молодших школярів). Звідси, творчі здібності можуть вироблятися і розвиватися в творчій діяльності. Оскільки молодший шкільний вік є сензитивним

періодом психічного розвитку дитини, правомірно говорити, що для учнів молодшого шкільного віку таким контекстом може бути мовна діяльність на уроках літературного читання.

Для експериментального дослідження, мною було проведено декілька уроків художнього літературного читання для чотирнадцяти учнів другого класу (віковий еквівалент: діти віком від семи до восьми років) Новоприлуцької загальноосвітньої школи I-II ступенів, Вінницької області.

Для проведення аналізу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання нами було виокремлено наступні критерії та показники (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Критерії та показники розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

Критерії	Показники
Мотиваційний	- наявність інтересу до читання літератури; - розвиток комунікативно-творчих здібностей; - розвиток самостійної творчості.
Мовленнєво-емоційний	- спонукання до прояву допитливості; - формування прояву почуттів та емоцій; - розвиток пам'яті, уяви і фантазії.
Креативний	- вміння творчо працювати; - формування вмінь фантазувати; - розвиток нестандартного мислення.

На основі визначених критеріїв та показників нами були виділені рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

<u>Рівень</u>	<u>Характеристика</u>
Високий	Переважає у дітей, яким властивий підвищений рівень виконання творчих завдань поставлених на уроці літературного читання. Діти, які мають високий потенціал до уроків літературного читання. Їм властиве швидке виконання завдань та пошук розв'язання. Діти виявляють творчу мотивацію, самостійність та активність. Не потребують допомоги вчителя.
Достатній	Переважає у дітей, які володіють поняттями, відтворює їх зміст, ілюструє не тільки відомими, а й новими прикладами; вміє розпізнавати об'єкти за різними ознаками, які охоплюються засвоєними поняттями; під час відповіді може відтворити засвоєний зміст в іншій послідовності, не змінюючи логічних зв'язків; володіє вміннями на рівні застосування способу діяльності за аналогією; володіє вміннями виконувати окремі етапи розв'язання проблеми і застосовує їх у співробітництві з учителем.
Середній	Переважає у дітей, які володіють знаннями у формі понять, відтворює їх зміст, ілюструє прикладами з підручника; відповідь будують у засвоєній послідовності; володіють вміннями на рівні виконання способів діяльності за зразком у подібній ситуації; самостійну роботу виконують зі значною допомогою.
Низький	Переважає у дітей, які володіють різними видами умінь на рівні копіювання зразка виконання способу дії; потребує детального кількаразового її пояснення.

Реалізація мети і завдань експерименту передбачала використання таких методів: анкетування, виконання практичних завдань, опитування, бесіди, спостереження, аналіз продуктів дитячої творчості.

Для діагностики першого критерію (мотиваційний) молодшим

школярам було запропоновано відповісти на декілька питань анкети, а саме:

1. *Чи любиєш ти читати? Чому?* Діти відповіли наступним чином, 60% позитивних відповідей (Так), та 40% – відповіли «Ні». Додаючи, що читання збагачує знання та вчить чомусь новому.

2. *Чи подобається тобі урок літературного читання? Чому?* За результатами: 75% учнів відповіли – «Так», 25% відповіли – «Ні». Діти зазначили, що на уроці вони мають змогу ознайомитись з цікавою історією та її персонажами. Зокрема, погратися в цікаві ігри.

3. *Чи подобається тобі самому складати оповідання, казки або твори?* На дане питання 52% дітей відповіли, що дуже любляють займатися написанням власних творчих робіт, натомість 48% не дуже любляють самотійно вигадувати щось нове.

4. *Чи можеш ти сам обрати книжку для читання? Поясни власний вибір.* Школярі відповіли наступним чином: 85% – відповіли «Так», та 15% – відповіли «Ні». Діти пояснили, що в них є улюблені книжки, які вони постійно читають з батьками, тому їм буде дуже легко зробити свій вибір. Зразки тестів наведено в Додатку А.

Для виявлення розвитку комунікативно-творчих здібностей учням було запропоновано написати та прочитати коротеньку творчу роботу на тему: «Моя сім'я». З завданням малеча впоралась на відмінно. Всі, без винятку, розповіли про маму, тата, бабусь, дідусів, братиків і сестричок, деякі навіть про домашніх тваринок.

А от, для визначення рівня розвитку самотійної творчості, дітям було запропоновано описати декількома реченнями все те, що вони бачать за вікном. Загалом всі впорались з поставленою задачею, проте, 80% учнів яскраво, мальовничо та в найменших деталях описали осінню пору року, яка була за вікном, а 20% – описали все більш загально (*на дворі світить сонце; небо синє; листя жовте і тому подібне*). Загальні результати діагностики критерію відображено в табл.1.3.

Таблиця 1.3

**Узагальнені результати діагностики розвитку творчих здібностей
молодших школярів на уроках літературного читання за мотиваційним
критерієм, %**

Показники	Рівні			
	високий	достатній	середній	низький
Наявність інтересу до читання літератури	60	25	10	5
Розвиток комунікативно-творчих здібностей	65	20	10	5
Розвиток самостійної творчості	57	28	10	5

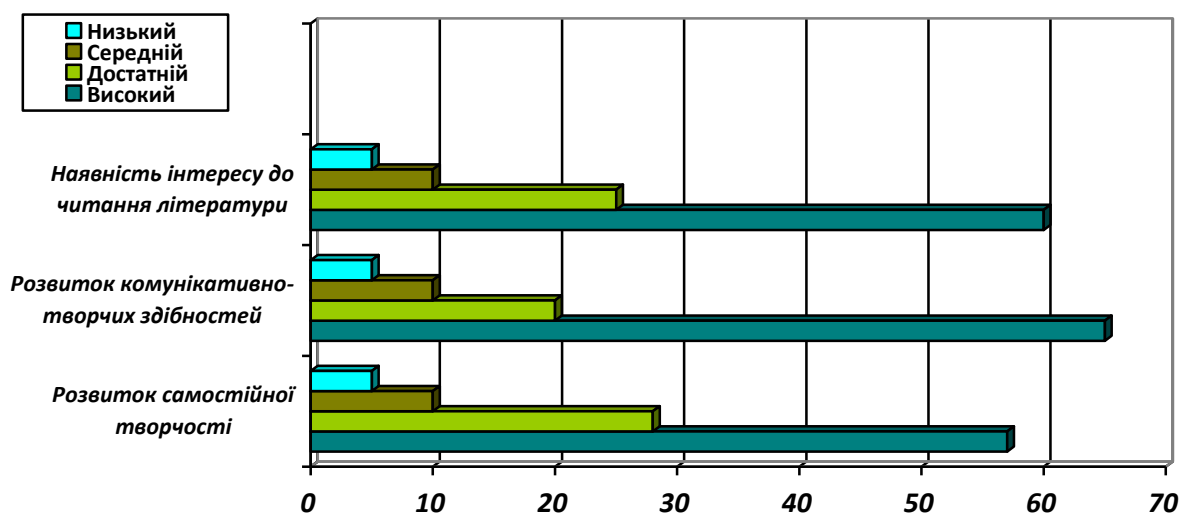

Рис.1.2. Розвиток творчих здібностей молодших школярів за мотиваційним критерієм

Отже, як бачимо, більшість дітей все ж полюбляє читати художню літературу. Звісно не в повній мірі, але значна кількість учні має бажання творчо працювати та проявляти свої здібності під час уроку літературного читання. Також, спостерігається високий інтерес до літературно-творчої

діяльності, під час якої формуються мовленнєві вміння та розвиваються комунікативно-творчі здібності.

Задля діагностики другого критерію (мовленнєво-емоційний) та відповідних показників: спонукання до прояву допитливості; формування прояву почуттів та емоцій; розвиток пам'яті, уяви і фантазії, учням було запропоновано провести урок літературного читання у формі гри. На уроці розглядалася казка «Як заєць ошукав ведмедя». Учнім необхідно було:
1) прочитати казку в ролях, тобто за кожного персонажа твору читав окремий учень; 2) змінити кінцівку казки, місце подій, поімпровізувати з репліками героїв.

Діти з великим задоволенням та захопленням приступили до виконання завдання. По сюжету казки дійство проходило в хащах лісу. Злий ведмідь тримав у страху весь ліс, а заєць його обхитрував та провчив. Завдяки імпровізації учнів, головні герої проживали в палатах замку, а не на природі. Фантазуючи діти описали їх вбрання та відправили на бал за нареченими.

Після прочитання казки малеча також відповіла на ряд запитань: *1. Чи сподобалася вам казка? 2. Де відбувалось дійство в казці? 3. Хто з героїв запам'ятався найбільше? 4. Ким би ви хотіли стати в цій казці? Чому? 5. Добро перемогло зло чи ні?* (Додаток Б)

Під час проведення аналізу відповідей молодших школярів можна побачити, що робота у подібному форматі значною мірою впливає на гарне засвоєння матеріалу та спонукає до прояву допитливості. Діти без додаткових зусиль відповідали на поставлені запитання, досконало пам'ятаючи всіх героїв казки та дії, які відбувалися в ній. Учні асоціативно поєднували малознайомих героїв казки зі своїми однокласниками, з якими вони знайомі та постійно спілкуються, таким чином з повній мірі збагачуючи свої знання.

Результати були просто неймовірні, урок пройшов досить легко. На нашу думку, діти поглинули інформацію на всі 100% (таблиця 1.4). Коли

вчитель ставить відкриті питання дітям та слухає їх відповіді, розмірковування – це допомагає формувати у дітей критичне та креативне мислення. Саме завдяки подібним критеріям і відбувається формування творчих здібностей, проявляються почуття і емоцій, розвивається пам'ять, уява та фантазія юних талантів.

Таблиця 1.4

Узагальнені результати діагностики розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання за мовленнєво-емоційним критерієм, %

Показники	Рівні			
	високий	достатній	середній	низький
Спонування до прояву допитливості	70	15	10	5
Формування прояву почуттів та емоцій	85	5	5	5
Розвиток пам'яті, уяви і фантазії	80	10	5	5

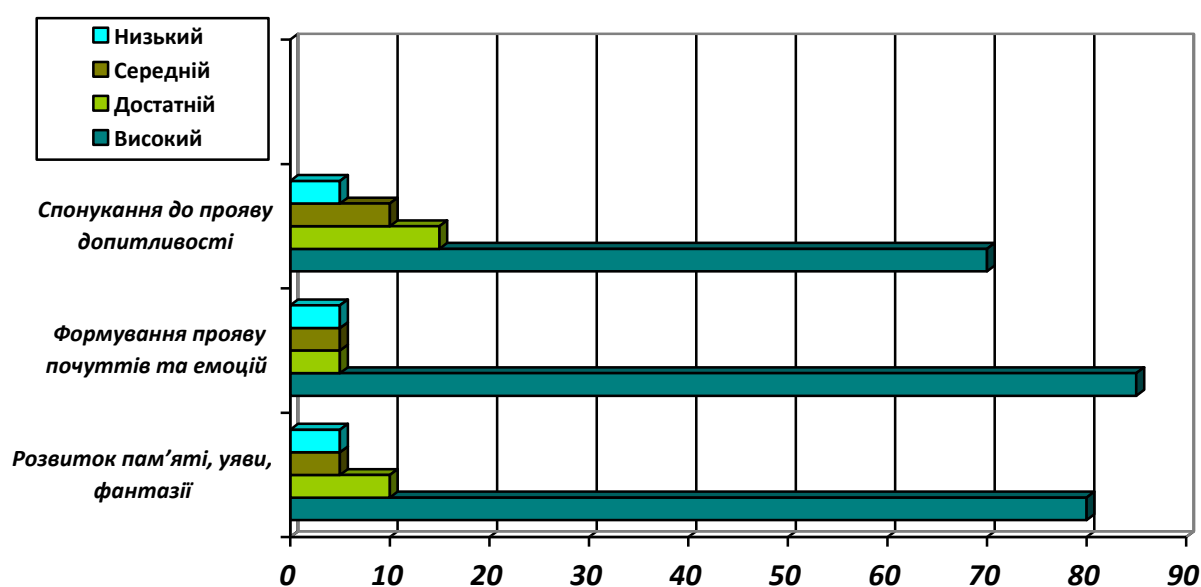

Рис.1.3. Розвиток творчих здібностей молодших школярів за мовленнєво-емоційним критерієм

Задля діагностики останнього критерію – креативного, учням другого класу було продекламовано два різних варіанта тексту: *художній* і *науковий*. Основним завданням на уроках, було увімкнувши творчу уяву, намалювати на аркуші паперу два малюнки. Один після ознайомлення з художнім твором про лісових тварин та інший, після прослуховування наукового твору про шкільний предмет – зоологія.

По завершенню уроків літературного читання, молодшими школярами було продемонстровано наступні результати: з *художнім твором* – учні впорались на всі 100%, 14 вдалих малюнка (Додаток В); з *науковим твором* – показали дещо гірший результат, лише 70% учнів змогли зобразити прочитане, а саме, 9 вдалих малюнка (Додаток Д).

Отже, як бачимо, абсолютно всі показники даного критерію на основі художнього твору, мають високий рівень. Діти гарно засвоїли прослуханий матеріал та з легкістю змогли відобразити його на папері. Маленькі художники в повній мірі розкрили вміння фантазувати і проявляти власне, нестандартне мислення.

А от щодо другого варіанту тексту, то тут ми спостерігаємо, інший результат. Діти змогли розкрити свої вміння творчо працювати, адже завдання все ж виконано, малюнки намальовані. Проте, зображення на них, свідчить про дещо гіршу сприятливість матеріалу, що в результаті розкриває розвиток вміння фантазувати та нестандартність мислення в не повній мірі.

Справа в тому, що науковий текст містив визначення, які не викликають потрібних асоціацій в учнів. Слова в обраному матеріалі виявились занадто складними та незрозумілими.

Задля розкриття даного критерію в повній мірі учням було запропоновано ще одне завдання. *На дошці написано три слова, які ніяк не пов'язані за значенням: «яблуко», «сонце» та «пташка». З ними потрібно було скласти якомога більше речень, так, щоб ці слова обов'язково включались в одне речення.*

По завершенню виконання поставленого завдання, мною було

отримано такі результати: 50% – впоралось з завданням та 50% – не впорались з завданням. Зразки відповідей наведено в Додатку Ж.

Таблиця 1.5

Узагальнені результати діагностики розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання за креативним критерієм, %

Показники	Рівні			
	високий	достатній	середній	низький
Спонування до прояву допитливості	60	25	10	5
Формування прояву почуттів та емоцій	40	35	15	10
Розвиток нестандартного мислення	55	25	10	10

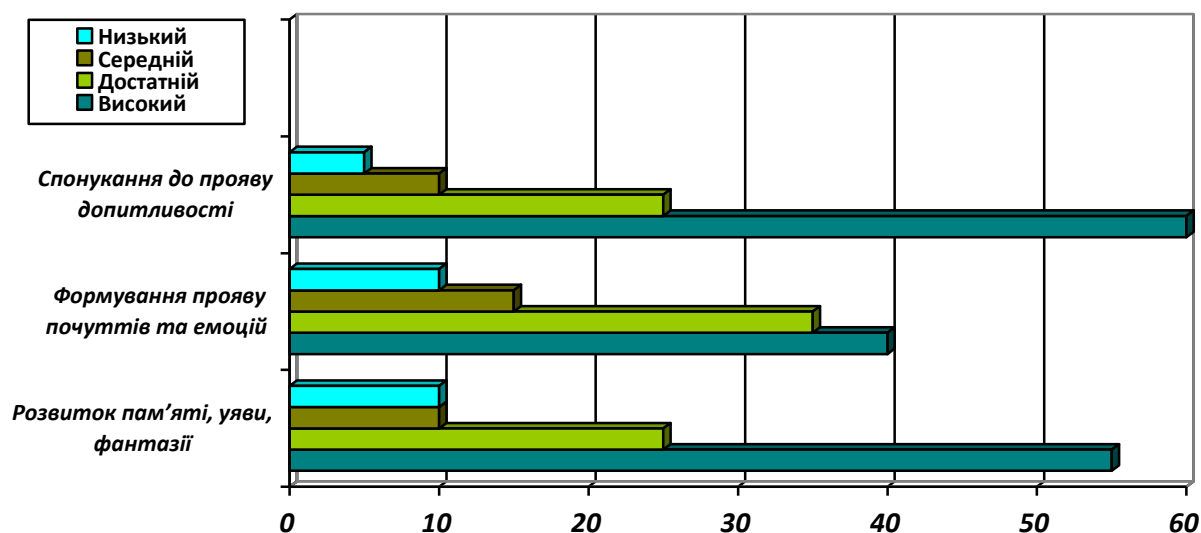

Рис.1.4. Розвиток творчих здібностей молодших школярів за креативним критерієм

Діти краще сприймають літературу, яка є легшою та зрозумілішою. Маленькі учні читають текст, відразу уявляючи та фантазуючи про

прочитане. От наприклад, яскравість дитячого сприймання природи тісно пов'язана з тим, що кожна дитина буває в парку, відвідує зоопарк, або ж проводить літні канікули на свіжому повітрі в бабусі. А от з науковими текстами та всіма термінами, які в них містяться, малюки стикаються не щодня. Тому їх і потрібно спонукати та зацікавлювати в ознайомленні з новими, складними матеріалами. Розвиток умінь користуватися виражальними можливостями слова, для точної передачі думки, повинен відбуватися паралельно із збагаченням і розширенням словникового запасу школярів.

За результатами діагностичного обстеження за трьома критеріями (мотиваційний: наявність інтересу до читання літератури; розвиток комунікативно-творчих здібностей; розвиток самостійної творчості; мовленнєво-емоційний: спонукання до прояву допитливості; збагачення знань школярів; розвиток пам'яті, уяви і фантазії; креативний: вміння творчо працювати; формування вмінь фантазувати; розвиток нестандартного мислення), мною було виокремлено чотири: (високий, достатній, середній та низький) рівні сформованості творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання (рис. 1.5):

Низький рівень (6,1 % опитаних) переважає в дітей, в яких недостатньо розвинені вміння фантазувати. Діти не люблять читати, в позаурочний час читають по темі майбутнього уроку значно менше норми, зображують зміст твору тільки з допомогою вчителя, не можуть назвати твори з певної теми, згадують окремі твори або автора, допускають помилки у назві книг.

Середній рівень (9,4 % зайняли сходинку середнього рівня. Це діти, які систематично читають книги по темі уроку в позаурочний час, на уроці можуть переказати літературний твір та досить впевнено сформулювати свою думку.

На *достатньому* рівні визначено (20,9%) учнів. Це діти, в яких гарно розвинена уява, вони з легкістю та великим задоволенням створюють свої творчі роботи, а саме складають оповідання та відтворюють прочитаний

матеріал в малюнках. Проте інколи відволікаються та в неповній мірі засвоюють матеріал уроку.

Високий рівень (63,6% – опитаних) переважає в дітей, які чітко розуміли поставлені запитання, творчі завдання: усні, письмові, малюнкові виконували без ускладнень. В цих учнів, не дивлячись на їх шкільний вік, дуже добре розвинені читацькі та комунікативні здібності. В дітей яскраво виражений інтерес до читання літератури, що позитивно відбивається на рейтингу класу. Діти систематично звертається до художньої літератури в позаурочний час; може без ускладнення назвати прочитаний художній твір, його автора, передає зміст твору без заминок, пропусків, спотворення фактів; вміє визначати і передавати зміст незнайомої книги.

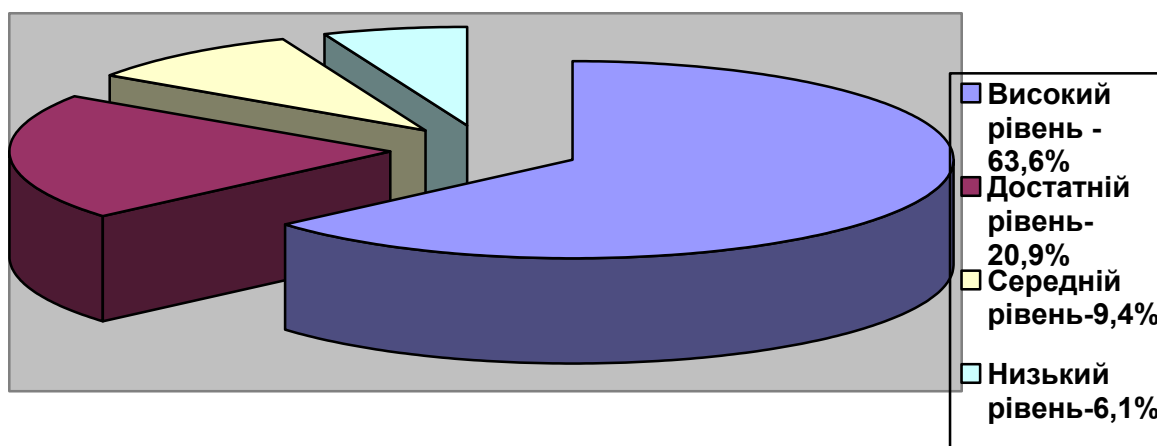

Рис.1.5. Стан розвитку творчих здібностей молодших на уроках літературного читання

Зважаючи на проведений аналіз та різні відсоткові показники, можна сміливо сказати, що не лише критерій є основою для розвитку здібностей молодших школярів на уроках літературного читання, а і підхід до його застосування. Учні другого класу показали зацікавленість до навчального предмету та читання в цілому. Найкращий результат діти проявили при

застосуванні гри, а от при ілюстрації матеріалу дещо розгубились. Тобто, при виборі тексту необхідно відштовхуватися та брати до уваги не лише складність матеріалу, а і вікового еквівалент учнів, а також збільшувати та розвивати словниковий запас молодших школярів.

Факторів що впливають на творчість молодших школярів під час уроків літературного читання вистачає, це і : навички читання; швидкість засвоєння почутої від учителя або прочитаної самостійно інформації; віковий еквівалент; бажання навчатись чомусь новому; збагачення дитячого словника; підхід до дитини; розвиток умінь відчувати творче натхнення.

Вчителю, який будує фундамент для розвитку творчих здібностей молодших школярів необхідно постійно вдосконалюватись, застосовувати різні методики та підходи для більш якісного сприймання інформації учнями. Технології сьогодення не стоять на одному місці, вони постійно розвиваються, тому потрібно йти в ногу з часом та бути прикладом не лише для школярів, а і для колег.

Все ж таки, не потрібно забувати, що на розвиток творчих здібностей впливають і інші чинники, зокрема, це: умови, у яких виховується дитина; середовище, що її оточує; характер її навчальної діяльності. Дорослі звикли поспішати у своєму житті, вдома, на роботі. Дитина ж пізнає світ і їй потрібен час для міркувань, роздумів. Дитина багато з чим стикається вперше, та щоб збагнути це їй потрібен час, багато часу. Тому потрібно бути терпеливим і наполегливим, задля здобуття потрібного результату. Дотримуватись золотого правила В. Сухомлинського, що всі діти талановиті.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

2.1. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів

Розвиток творчих здібностей молодших школярів є складною педагогічною проблемою, яка може бути успішно розв'язана на основі створення оптимальних та інноваційних умов для розвитку творчих здібностей, зокрема, їх виокремлення задля урахування у навчальному процесі та розкритті додаткових можливостей в підвищенні рівня розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкритті в повній мірі усіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності та творчості. Це вимагає переходу від директивної до особистісно зорієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів та творчих здібностей.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів підтверджує, що особливої актуальності набуває творчий розвиток учнів саме у процесі навчальної діяльності. Дану проблему на прикладі окремих навчальних предметів розв'язують: М. Алєйніков, Н. Бібік, Н. Георгян, Р. Гулуа, Г. Касьянова, Н. Ляшова, С. Пальчевський, К. Приходченко, В. Рагозіна, І. Теплицький, В. Тименко та Л. Шпак. Завдяки чому, можна передбачити, що ефект розвитку творчих здібностей учнів від упровадження подібних систем і методик у практику загальноосвітньої школи не завжди буде оптимальним, оскільки результати, отримані з одного навчального предмету, не матимуть підкріплення з інших.

В зв'язку з чим, нагальною потребою є створення на базі початкової школи нової, якісної, інтегрованої системи, яка б продуктивно і в повній мірі використовувала потенційні можливості різних навчальних предметів для розвитку творчих здібностей дітей. Результати досліджень М. Бахтіна, І. Вихованця, В. Глоцера, Г. Кудіної, О. Лустіної, Н. Миропольської, З. Новлянської та Г. Тарасенко, дозволяють обрати мовленнєву діяльність молодших школярів інтегруючим засобом розвитку їх творчих здібностей, основою креативного становлення у процесі вивчення всіх дисциплін початкової школи [3, с. 29].

Ефективність розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності забезпечує сукупність певних педагогічних і дидактичних умов. Педагогічні умови розповсюджуються на весь навчально-виховний процес і можуть підвищити ефективність творчого розвитку учнів у будь-якій педагогічній системі. Дотримання дидактичних умов передбачено лише у навчальному процесі, оскільки вони є змістовою характеристикою компонентів, які утворюють локальну систему навчання, спрямовану на розвиток творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності.

Для обґрунтування педагогічних умов, які будуть сприяти розвитку творчих здібностей на уроках літературного читання у початковій школі, ми маємо уточнити зміст цього поняття.

Ю. Бабанський визначає педагогічні умови як чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [2, с. 115] О. Бражнич зазначає, що педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей реалізації педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [9, с. 129].

На думку В. Манько, педагогічні умови – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального

процесу й відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [36, с. 155].

Зіставлення різних визначень поняття «педагогічні умови», дозволяє розглядати це поняття у взаємозв'язку, взаємодії та поєднанні підходів, умов та особливостей організації навчального процесу в загальноосвітніх закладах освіти для досягнення поставленої мети.

На основі теоретичного аналізу науково-методичної літератури, враховуючи дидактичні принципи, компоненти та різні підходи науковців до визначення педагогічних умов, нами було виокремлено наступні педагогічні умови, які б сприяли ефективному розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання у початковій школі:

✓ *педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями;*

✓ *застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності;*

✓ *системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища.*

Педагогічна умова 1. Педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями.

Необхідність реалізації цієї умови продиктована сучасними суспільними пріоритетами. Тенденції особистісної орієнтації розвитку системи освіти підкріплені результатами досліджень сучасних вітчизняних психологів (Г. Балл, Г. Костюк, С. Максименко, В. Рибалка та В. Семиченко) і педагогів (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, О. Пехота, С. Сисоєва). Особистісно зорієнтована взаємодія учителя та учня передбачає вибір характеристик навчання і виховання як спілкування, в якому не існує різкої полярності позицій учня й учителя, перетворення навчально-виховного процесу на взаємодію. Це сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативи дітей, поєднанню творчої свободи і спрямування діяльності учнів,

емоційності та виразності спілкування з проявами поваги і доброзичливості учасників педагогічного процесу.

Вчитель початкової школи має бути готовим до діалогу з дітьми, спілкування з ними, заснованому на довірі. Перед вчителем постають особливо вагомими вимоги щодо духовного розвитку, формування професійної культури та педагогічної майстерності.

Педагогічна умова 2. Застосування інноваційних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності.

Інноваційний підхід у навчальному процесі забезпечує позитивну мотивацію учнів для здобуття нових знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, сприяє розвитку творчої особистості.

Виконання цієї умови має гарантувати позитивну мотивацію творчої діяльності молодших школярів і надавати дієвий арсенал психолого-педагогічних стимулів, які спрямовуватимуть активність учнів у необхідному напрямі. На нашу думку, основною метою, яка є основою інноваційних технологій навчання, є створення різноманітних ситуацій успіху та умов, сприятливих для повноцінної діяльності кожного учня. Такі педагогічні технології мають враховувати особливості молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, спиратися на особистісно-значущий для учнів матеріал, залучати їхні емоції до процесу творчості, спонукати учнів у процесі творчої діяльності відображати свій чуттєвий досвід у повному обсязі, надавати можливість самостійно творити.

Застосування інноваційних технологій на уроках літературного читання потребує ретельної підготовки як від вчителя, так і від молодших школярів (рис. 2.1). Учні повинні навчитися спілкуватися один з одним, висловлювати власні думки й чути думки інших, вміти ставити конкретні запитання та давати відповіді на них.

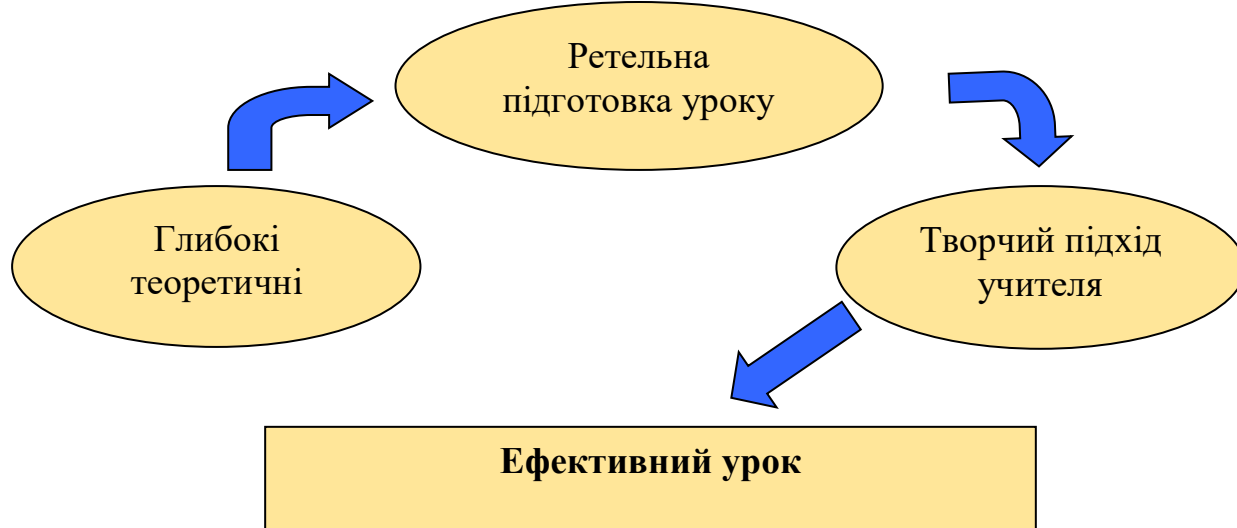

Рис. 2.1. Складові успішності уроку

У сучасній методиці є чималий арсенал різноманітних прийомів інтерактивного навчання:

1. Найпростіші: «Мікрофон», «Робота в парах», «Карусель», «Ротаційні (змінні) трійки тощо.

2. Складні: «Мозковий штурм», «Мозаїка», «Аналіз ситуацій», дискусії, дебати, імітаційні ігри тощо.

Використання інноваційних технологій учитель має ставити певні цілі: створення позитивної, доброзичливої атмосфери, порозуміння між членами колективу, переборення почуття страху, розкрити можливості молодших школярів, викликати в учнів впевненість у своїх силах, налаштувати на успіх та виявити творчі здібності кожної особистості.

Отже, вміле застосування інноваційних технологій дасть можливість педагогові успішно навчати, закріплювати певні уміння та навички, розвивати критичне мислення та формувати творчу особистість учня.

Педагогічна умова 3. Системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища.

У повсякденному житті знання, які використовуються, тісно переплітаються одне з одним, утворюючи єдину систему. Тому учень повинен бачити предмет чи явище системно: в єдності зі зв'язками, в які він вступає. Максимально позитивні, сприятливі умови для розвитку дитячої творчості, в тому числі й мовленнєвої, для виховання творчої особистості

створює розвивальне середовище (Л. Артемова, Л. Божович, О. Дяченко, О. Кононко, В. Кудрявцев, С. Кулачківська та А. Петровський) [14, с. 237].

Для організації творчо-розвивального середовища потрібно дотримуватися певних правил:

1. Відсторонюватися від осудливих оцінок;
2. Підтримувати творчу атмосферу під час вивчення літературного читання;
3. Формувати в учнів мотивацію до вивчення предмета;
4. Виражати слова похвали.

Системність мовленнєвої роботи в умовах творчо-розвивального середовища можна забезпечити, врахувавши необхідність розвитку основних психологічних процесів дитини, засобом розвитку яких виступатиме слово і мовленнєва діяльність. Така система повинна передбачати розвиток процесів сприймання, здібностей, розширенню уяви та різноманітних можливостей дитячого мислення, уміння переборювати стереотипи, формувати навички асоціативного і гнучкого мислення.

Таким чином, можна сказати, що педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів, зорієнтовано на розвиток сучасних тенденцій освіти задля стимулювання активності, самостійності, ініціативи дітей. Педагогічні технології повинні враховувати особливості учнів молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для їх самовираження. Основне завдання педагога полягає в створенні максимально позитивних, сприятливих умов для розвитку дитячої творчості, задля виховання універсальної творчої особистості.

2.2. Шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів потребує пильної уваги і постійного розвитку, оскільки з плином часу не втрачає своєї актуальності. Саме тому, фундаментом процесу навчання на уроках літературного читання постає необхідність в вихованні творчої особистості,

розвитку творчого потенціалу, засвоєнні нових знань, умінь та навичок починаючи саме з початкової школи. Законом України «Про освіту» від 05.09.2017р. №2145-VIII визначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України [34, с. 3].

Проблема розвитку творчих здібностей є актуальною, бо саме така особистість може по-справжньому керувати майбутнім, лише творча людина може впевнено подивитися в обличчя новому світу. Становлення такої особистості починає формуватися ще в молодшому шкільному віці. Саме тому, кожен учитель початкової ланки шкільної освіти зобов'язаний розвивати творчий потенціал дитини, її комунікативні навички, уміння працювати з будь-якою інформацією, мислити гнучко та неординарно, не залежно від ситуації.

В підготовці до проведення уроку літературного читання учитель має формувати перед собою план та дотримуватись наступних етапів:

- визначення для учнів кожного класу конкретних цілей щодо формування в них творчих здібностей;
- визначення в підручниках для читання текстів, які дозволяють цілеспрямовано формувати творчі здібності;
- введення в зміст уроків літературного читання творчих завдань, які стимулюють розвиток літературно-творчих здібностей [32, с. 35].

Постає питання, то які ж все таки шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів? В якому русі має рухатись вчитель, щоб сформувати творчу особистість?

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду та врахування результатів роботи в початковій школі задля виконання власного дослідження, дозволили виокремити деякі шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.

Залучення дітей до продуктивної творчої діяльності – один із шляхів розвитку творчих здібностей.

Розвиток особистості дитини відбувається в різних видах діяльності. Це насамперед передбачає повноцінне залучення дітей до всіх доступних їм видів діяльності та не лише навчальної. Важливо, щоб при цьому забезпечувалась активна позиція дитини, стимулювалися її творчість, потреби в засвоєнні нових знань, умінь, навичок і способів дій. Адже таке навчання має на меті розвиток учня як окремої, готової до будь-якого пристосування особистості.

Яку діяльність можна назвати творчою? Ми вважаємо, що творча діяльність передбачає:

- висунення різних варіантів розв'язання завдання;
- різні підходи до його розв'язання;
- розгляд предмета з різних сторін;
- здатність придумувати оригінальний, незвичайний спосіб розв'язання.

В основі творчості, в першу чергу, лежить вміння відмовитись від стереотипів мислення, оскільки тільки так можна створити щось нове. Чи то в навчанні, чи то в будь-якій іншій діяльності дитина буде успішно розвиватися якщо досягатиме вершин своїх можливостей, а лише потім піднімає планку собі вище. Саме тому, вчителям не варто відразу допомагати учням, не робити за них те, що вони в змозі виконати самостійно.

Ми вважаємо, що в процесі творчої діяльності в молодших школярів можна розвивати:

- критичність мислення, допитливість;

- уміння інтегрувати та систематизувати інформацію;
- легкість генерування ідей;
- застосування ідей на практиці, здатність до перетворень;
- великий словниковий запас;
- уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати;
- гнучкість – здатність висловлювати широке різноманіття ідей;
- здатність доопрацювання деталей, до вдосконалення первинного задуму.

Починати розвивати творчі здібності молодших школярів варто через поступовий перехід від репродуктивного мислення до продуктивного, а відтак творчого, тобто наступним *шляхом розвитку творчих здібностей молодших школярів є розвиток критичного мислення.*

Технологія формування та розвитку критичного мислення – система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей [32, с. 12]. В. Макаренко, О. Туманцева стверджують, що критичне мислення є складним процесом творчої переробки певної інформації, яка пов'язана з її усвідомленням, переосмисленням та творчою генерацією ідей у результаті такої діяльності [32, с. 13].

Критичне мислення, письмо може супроводжуватися певними нотатками, малюванням схем і таблиць. У своєму дослідженні ми хочемо запропонувати декілька стратегій, які можна використати на уроках літературного читання в початковій школі.

«Сенкан» – одна із стратегій критичного письма, яка передбачає використання «білого вірша», в якому синтезовано інформацію, написання невеличкого слогану з п'яти рядків [8, с. 51].

Щоб організувати таку діяльність на уроках української мови з молодшими школярами, треба [8, с. 51]:

1. У кінці уроку для закріплення теми запропонувати учням створити сенкан.

2. Надати чіткі інструкції щодо складання сенкану:

- перший рядок складається з одного слова – іменника (назви поняття);
- у другому рядку представлено опис, що складається вже з двох слів – прикметників;
- третій рядок визначає характерні дії і складається з трьох слів – дієслів;
- у четвертому рядку формулюється фраза, що складається з чотирьох слів і показує ставлення автора до теми;
- п'ятий рядок складається з одного слова – синоніма до теми, в якому відображено суть чи сформульовано висновок.

Наприклад: Котик

Маленький, біленький

Грається, муркоче, спить

Дуже милий

Тваринка

«Міні-есе» – це так званий «метод гамбургера», що передбачає написання протягом 5-10 хвилин міні-есе на певну тему.

Дана стратегія дає можливість вчителю [8, с. 56]:

- змоделювати алгоритм швидкого й ефективного написання твору на певну тему;
- зробити процес написання цікавим і структурованим.

Учням початкової школи дає можливість:

- навчитися писати коротко і лаконічно;
- навчитися ясно аргументувати свою точку зору;
- розвивати свою мову, використовувати власні слова.

Для організації такої діяльності з учнями початкової школи необхідно [8, с. 56]:

1. Намалювати на дошці гамбургер з алгоритмом міні-есе.

2. Запропонувати молодшим школярам відповісти в міні-есе на запитання. Запитання повинні бути відкритими. Наприклад:

- Чим вам сподобалася / не сподобалася тема уроку?
- Чи правий автор, який стверджує, що...?
- Як ви вважаєте...?

Одним з найперспективніших *шляхів розвитку творчої активності є впровадження інтерактивних форм і методів навчання*. Мета інтерактивного навчання полягає в створенні комфортних умов для здобуття знань учнями, при яких кожна дитина відчуває свою успішність, свою інтелектуальну досконалість. Під час проведення уроку можна використовувати наступні інтерактивні форми навчання: робота в парах та малих групах; інсценізація; рухливі ігри; спільна проектна робота; хвилинки релаксації; асоціативні та творчі завдання; пошук інформації.

На уроках літературного читання можна використовувати: «Роботу в парах», «Ротаційні (змінні) трійки», «Карусель», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Мозаїка», «Аналіз ситуації», «Банани»). Під час використання інтерактивних технологій учні початкової школи стають більш розкутими, стають більш впевнені у власних силах, налаштовуються на успіх, виявляють здібності до творчості.

Наведемо приклади використання інтерактивних технологій на уроках літературного читання.

Вправа «Мікрофон».

На уроці з літературного читання з теми «Народні казки» вчитель на етапі актуалізації опорних знань може провести у формі фронтального опитування з використанням інтерактивної вправи «Мікрофон». Учням по черзі, в кого в руках «символічний мікрофон», не перебиваючи один одного, пропонується:

1. Назвати народні казки, які вони знають.
2. Назвати головних героїв казки.

3. Коротко 2-3 словами охарактеризувати героя казки, який найбільш сподобався.

Досить часто інтерактивну вправу «Мікрофон» поєднують із *прийомом* «Незакінчене речення». Учням швидко пропонується закінчити речення, передаючи один одному «мікрофон».

Наприклад: *В казках завжди....*

Казки не буває без....

В казках мені подобається більше всього....

Вправа «Банани»

Цю вправу вчитель може використовувати в якості розминки. На дошці вчитель пише букви: КОАМАЗЧКОИМ. Учням пропонує закреслити літери таким чином, щоб літери, які залишаються, без перестановки склали б добре знайоме слово – казки.

Так, на уроці літературного читання на етапі повідомлення теми уроку вчитель повідомляє:

- Сьогодні на уроці ми будемо складати опис казкового героя *ОКОЛКОБ*(*потрібно переставити відповідно букви*).

Робота в парах.

Наведемо приклади організації роботи в парах на уроках літературного читання.

1.Знайти однакові рядки у вірші та прочитати напівголосно один одному (У лісовій музичній школі» С.Жупанин).

Тук-тук-тук!

Дятлів, стук:

я – всьому живому друг!

Тьох-тьох-тьох,

тіву-тів, –

лине спів для школярів.

2. На уроках узагальнення по роботі з прислів'ями парам учнів можна запропонувати картки, на яких ліворуч написано початок прислів'їв, до них

учням треба дібрати завершення з-поміж частин прислів'їв, що записані праворуч. Наведемо варіант картки.

<i>Правда світліша за</i>	<i>та не всяк про неї дбає</i>
<i>По правді роби,</i>	<i>одна правда останеться.</i>
<i>Всяк правду знає</i>	<i>а правда на двох</i>
<i>Брехня стоїть на одній нозі,</i>	<i>по правді і буде</i>
<i>Все минеться,</i>	<i>за сонце</i>

3. Знайти у вірші пару римованих слів (один учень починає, другий – завершує). «Я знайшов – ти завершив».

4. До слів, які виділені у тексті, добрати близькі за значенням («Легкий хліб». Білоруська народна казка) 2 клас.

Спершу – по-перше;

Стривай – зачекай;

Зажди – зачекай;

Погодився-згодний.

5. Підготувати разом відповідь на запитання, яке міститься у заголовку твору («Чому кішка так часто вмивається?» «Як видоїти хмару?» А.Григорук) 2 клас.

6. Зміст другого абзаца порівняти з малюнком. Що нового, порівняно із текстом, ви дізнались, розглядаючи його? ("Я хочу сказати своє слово" В. Сухомлинський).

7. За прочитаним твором підготувати у парі відповіді на запитання (один учень вибирає запитання, яке є у підручнику, інший – йому відповідає; потім навпаки. Варіант завдання: діти самі придумують запитання до тексту і адресують їх іншій парі).

8. У тексті знайти діалог та продовжити його на 2 репліки.

«Мозковий штурм»

Цей прийом використовується в процесі колективного обговорення певного проблемного питання, що змушує учнів висловлювати свої варіанти

вирішення проблеми. На уроках літературного читання, як правило, це морально-етичні проблеми. Наприклад:

- *Чи завжди хитрість шкодить? Чому хитроці не люблять совісті?* («Як Наталя у Лисиці хитринку купила» В.Сухомлинський) 2 клас;

- *Який іспит витримав клас?* («Горбатенька дівчинка» В.Сухомлинський) 2 клас;

- *Чому зникли «чарівні окуляри»? Чи кожна людина має чарівні окуляри?* («Чарівні окуляри» В.Нестайко);

- *Чи залежить важливість слова від його довжини?* («Мова» І.Січовик).

Можете навести інші питання, по тим творам, що є у підручнику.

Завершити мозковий штурм можна запропонувавши учням скласти сенкан, який передає їхнє ставлення до групової роботи. Наведемо приклад сенкану, складеного учнями 2 класу:

Гравці

Дружні, кмітливі

Міркуємо, працюємо, думаємо

Результат потрібен нам усім

Перемога

Робота в групах

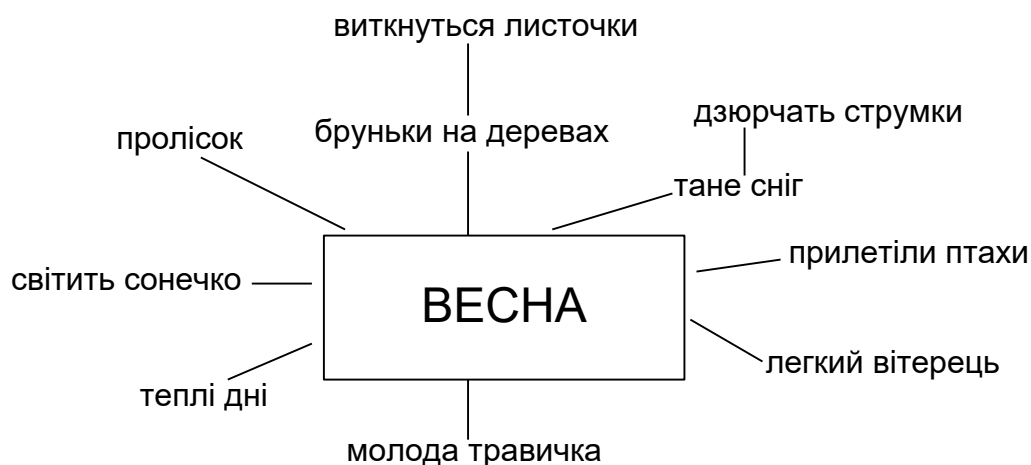
Наведемо приклади організації роботи в групах на уроках літературного читання.

1. Повторити байки Леоніда Глібова. У якій казці ви б хотіли змінити кінцівку? Як саме? (Байки: «Бачити – не бачить», «Котилася тарілочка», «Зимня пісенька»)

2. До творів розділу «Прийди, весно, з радістю!» підготувати у групах опис весняного місяця.

Стратегія «Асоціативний куц»

Дана стратегія використовується для входження в тему, яка буде розглядатися на уроці. Наприклад, перед початком вивчення розділу «Прийди, весно, з радістю!» можна записати на дошці тему, яка виражається центральним словом (словосполученням чи фразою) та запропонувати учням записати слова та фрази, які спадають на думку, коли вони чують це слово.

Використовуючи дану стратегію учням на уроках літературного читання можна запропонувати створити асоціативний куцх із характеристиками дійових осіб за їхніми словами і вчинками.

1 група – складає характеристику Лісника;

2 група – дядька;

Які риси характеру у дійових осіб? Вивчення казки Олександра Олеся «Ялинка» (2 клас).

Так от, для прикладу, використання інсценізації дозволяє розвивати пам'ять, творчу уяву, креативне мислення, мову, мовлення, вміння спілкуватися, самостійність. Саме під час використання активних форм і методів навчання підвищуються вимоги до вчителя, який виступає в ролі організатора пізнавальної діяльності учнів, а не доповідача інформації.

Для досягнення певного результату однією з умов є конкретизація навчальної мети. Шлях від навчання до результату це організована взаємодія вчителя і учнів. Такий підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття

знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, сприяє розвитку творчої особистості [35, с. 286]. Робота за такою методикою дає змогу школярам долати стереотипи, вільніше висловлювати власну думку щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити стисло, але по суті й переконливо. Отже, суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. Це взаємо-навчання, де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами процесу.

Залучення учнів до проектної діяльності є ще одним шляхом розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання. Метод будується на засадах гуманістичної педагогіки, де у центрі перебуває дитина з її особливостями, інтересами, потребами. Виконуючи творчі проекти, пов'язані з вирішенням певних проблем, учень набуває знань, які виходять за межі окремого навчального предмета, пов'язуючи учня з реальними соціальними проблемами. Проектна діяльність ще один дієвий та доступний засіб розвитку творчого потенціалу молодших школярів, яка сприяє: формуванню в учнів вміння співпрацювати; формуванню організаційних умінь і навичок; формуванню умінь працювати з різними видами інформації; оволодінню умінням оцінювати свої можливості, усвідомлювати свої інтереси, робити мотивований вибір; розвиткові пізнавальних потреб, інтересів, дослідницькій поведінці; збагаченню новими знаннями, інформацією, моральними цінностями.

Основні види проектів на уроках літературного читання у 2 класі

1. Складання усних і письмових пам'яток.

Читаючи в підручнику «Літературне читання» (2 клас) народну казку учні створюють пам'ятки.

2. Складання творів-описів, роздумів, листів авторові чи літературним героям, діалогів з ними. Виставки чи конкурси цих творчих робіт.

3. Інсценування художніх творів.

4. Словесні екскурсії.

5. Літературні ранки. Конкурси малюнків до художніх творів. Випуск газет.

6. Літературний ранок.

Наведемо приклади деяких проєктів, які можна використовувати на уроках літературного читання.

Дослідницький проєкт «Улюблені дитячі книжки моїх батьків» (4 клас)

Тема дослідження: Дитячі читацькі інтереси моїх батьків.

Актуальність: Знайомство з улюбленими книгами батьків – один із можливих способів активізації читацької діяльності молодших школярів.

Об'єкт дослідження: читацька активність батьків у дитинстві.

Предмет дослідження: дитячі книжки моїх батьків.

Мета проєкту: підвищення зацікавленості молодших школярів читанням художньої літератури.

Індивідуальні завдання:

- З'ясувати чи любили читати книжки батьки в дитинстві. Чи відвідували батьки бібліотеку та як часто?
- Провести опитування батьків щодо їхніх улюблених дитячих книжок; з'ясувати чим саме ці книжки їм найбільше подобались.
- Скласти окремий перелік улюблених книг тата і мами та порівняти їх уподобання і зробити висновки.
- Прочитати улюблені книги батьків. Визначити для себе найкращий твір із маминого та татиного переліків книг.
- Виготовити рекламну листівку для однокласників «Прочитай улюблену книгу моїх батьків!»
- Презентувати свою роботу у проєкті.

Колективне завдання:

- Організувати книжкову виставку ««Улюблені дитячі книжки моїх батьків»

- Підготувати святкову презентацію роботи у проєкті, запросити батьків.

Практично-орієнтований проєкт «Казкова цукерка»

Основна ідея проєкта: Працівники кондитерської фабрики ROSHEN звернулись до учнів четвертого класу розробити ескізи обгортки для нової партії цукерок «Казкова цукерка». Учні разом із вчителем обговоривши таку пропозицію вирішують виготовити серію обгортки із зображенням епізодів з різних народних та літературних казок. Така учнівська пропозицію подобається виробникам цукерок.

Практична мета проєкту: зробити цукерку «Казкова цукерка» привабливою для маленьких споживачів.

Навчальна мета проєкту: узагальнити та поглибити знання учнів з тем «Народна казка» та «Літературна казка».

Групи: Учитель об'єднує молодших школярів у 2 групи: 1 група – «Народна казка», 2 група – «Літературна казка».

Завдання:

Група «Народна казка» (ролі: керівник групи, літературний редактор, художник, дизайнер)

- Прочитати 5 народних казок (за переліком, який пропонує вчитель)
- Обрати найцікавіші епізоди, намалювати до них ілюстрації.
- Підібрати короткі й влучні цитати до кожного епізоду.
- Створити 5 обгортки для цукерки «Казкова цукерка».

Група «Літературна казка» отримує те ж завдання на матеріалі літературних казок.

Кінцевий продукт. Серія із 10 обгортки із зображенням казкових сюжетів для цукерки «Казкова цукерка».

Освоюючи технологію проєктної діяльності, учні здобувають власний досвід інтелектуальної діяльності, розвивають свої творчі здібності. Вони цікавляться, що буде завтра, придумують свої завдання, вірші, загадки,

складають казки, пишуть листівки один одному. Це об'єднує дітей, навчає вболівати за спільну справу, розвиває навички спілкування, дозволяє учням проявити власну ініціативу й творчість. Застосування проектного навчання передбачає нові вимоги до професійної діяльності вчителя. Зокрема, на відміну від урочної роботи в класі, вчитель має виконувати інші функції у співпраці з учнями.

На сьогодні перед освітнім процесом постає завдання подальшого розвитку творчої діяльності та потенціалу в учнів. Зокрема, необхідність в пошуку альтернативних шляхів розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання та їх подальшому практичному застосуванні, з метою підвищення мотивації учнів; розвитку навичок спільної роботи; формуванні більш глибокого розуміння навчального матеріалу в учнів.

2.3. Система вправ і завдань, різноманітних прийомів та методів для розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

Протягом тривалого періоду навчання в школі основним орієнтиром було формування, перш за все первинних знань, умінь і навичок. В даний час відбувається повна переорієнтація освіти на розвиток творчих якостей особистості. Це означає, що кожен педагог має переосмислити свій педагогічний досвід, оновити арсенал умінь і навичок задля надання матеріалу, який буде більш зрозумілим і кориснішим для творчого розвитку молодших школярів.

Найсприятливішим для розкриття й прискореного розвитку здібностей є молодший шкільний вік. Це найвідповідальніший етап дитинства, коли дитина хоче вчитися та вірить у свої сили. Про необхідність сприяння розкриттю творчого потенціалу особистості свідчать дослідження Г. Костюка, Н. Кузьміна, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Музики, Я. Пономарьова, Б. Теплова. Вони показали, що творчість – специфічна

форма взаємодії людини зі світом, яка, окрім задоволення, створює передумови для духовного зростання, а розвиток здібностей – не загальне, абстрактне, а складне психолого-педагогічне явище, яке потребує цілеспрямованої, систематичної роботи. Проте динамічність реформування освітньої галузі вимагає нових підходів до формування творчої особистості учнів, зокрема інноваційних [24, с. 276].

Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні (обдаровані) переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, і вдосконалюють свої здібності, щоб вони стали творчими. Але для розвитку творчих здібностей більшості школярів важливою є саме роль учителя. Тому одним з основних завдань учителя є управління процесами творчого пошуку учнів, ідучи від простого до складного: створення ситуації, що сприяє творчій активності та спрямованості дитини, розвиток її уяви, асоціативного мислення, здатності розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Підґрунтям творчих здібностей мають бути задатки, притаманні кожній людині. Але чи будуть вони перетворені на здібності, залежить від оточення дитини. Творчі здібності – це досить складні психолого-педагогічні явища, яким насамперед повинен сприяти вчитель: добираючи доречний і цікавий матеріал відповідно до програми, а також ураховуючи індивідуальні особливості. При цьому визначаються критерії ефективності інноваційної діяльності вчителя: 1) творче сприйняття педагогічних інновацій; 2) творча активність; 3) методологічна і технологічна готовність до введення інновацій; 4) педагогічне інноваційне мислення; 5) культура спілкування.

Вивчивши досвід роботи вчителів з формування творчих здібностей в учнів початкових класів на уроках літературного читання, можна виокремити найефективніші напрями роботи, а саме: впровадження інтерактивних та інноваційних методів роботи.

Для початкової школи характерна багатоваріантність мети і структури уроків. Залежно від провідного способу організації навчальної діяльності

учнів необхідно проводити урок в подібному форматі: урок-інтелектуальна гра; урок-дослідження; урок-конкурс; урок-подорож; урок-диспут, урок-казка; урок-аукціон знань; урок-доброти. Всі ці форми роботи сприяють розвитку творчих здібностей, які підсилюють мотивацію навчання, активізують різні форми мислення й сприймання інформації.

1. Система вправ та завдань на розвиток творчих здібностей молодших школярів

До кожного етапу уроку потрібно застосовувати *певну (власну) систему та завдання*, які будуть спрямовані на формування творчих здібностей:

I етап. Активізація опорних знань. На даному етапі учні активізують знання, які отримали на попередніх уроках.

Завдання на даному етапі: «Незакінчені речення», «Гронування».

II етап. Повідомлення теми і мети нового уроку. Метою даного етапу є забезпечення розуміння учнями необхідності їх діяльності.

Вправа «Дишефрувальник».

	А	Б	В	Г
1	Т	Е	Л	И
2	О	Е	Ш	М
3	К	У	С	К

Шифр: 1-А, 1-Б, 1-В, 2-Б, 3-В, 4-Г, 3-А.

III етап. Сприймання і усвідомлення нового матеріалу. На даному етапі краще за все використовувати творчі вміння дітей. Написати невеликий твір, розповідь або переказ, застосовуючи при цьому нові знання.

«Казка навиворіт» Наприклад: Червона Шапочка – зла, а Вовк – добрий; Івасик Телесик – літає, а Гуси-Лебеді – ходять.

IV етап. Закріплення та систематизація вивченого матеріалу. Його мета полягає у тому, щоб учні мали змогу узагальнити та систематизувати отримані знання. Виконуємо практичні вправи та завдання, оцінюючи при цьому результат засвоєного матеріалу.

«Коло ідей».

«Коло ідей» орієнтоване на формування вмінь працювати разом в команді, обґрунтовуючи власну думку.

V етап. Підсумок уроку. Даний етап є необхідним, для того, щоб згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності, її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати. На даному етапі найефективніше використовувати діалог, влаштувати дискусії, задаючи ряд питань по темі, наприклад: З яким текстом ви сьогодні ознайомились? Про що в ньому розповідається? Що нового ви дізналися на уроці? Що вам найбільше запам'яталось?

Ефективний прийом, який підвищує художній рівень створюваного вірша – це його ілюстрування. Учням потрібно намалювати ілюстрацію до прочитаного вірша. Малювання після прослуховування вірша, підбір репродукцій відповідних картин і музичних уривків та інші види творчої діяльності пробуджують, зміцнюють, тренують естетичні почуття дітей.

В ігровому тексті «Три слова» потрібно запропонувати дитині три слова і дати завдання якомога швидше написати найбільшу кількість фраз так, щоб до їх складу входили всі три слова, а разом вони склали б зв'язне висловлювання.

Слова для роботи:

будинок	хлопчик	ананас
дзеркало	вуха	дідусь
яблуко	павук	стіл

Чим більше фраз складе дитина, тим краще розвинена в неї уява.

Вправа «Конструювання фраз» сприяє розвитку навичок творчого конструювання образів фантазії за обов'язкової наявності мислення. Дитині пропонується з'єднати наступні пари слів за допомогою прийменника або запитань відмінків.

Слова для роботи:

Яблуко – магазин
Ложка – рука

Плавати – риба
 Пилюсочка – підлога
 Сонце – небо
 Дідусь – вудочка
 Глечик – журавель
 Мишка – котик

Наприклад: яблуко в магазині, ложка в руці.

Тест «Встановлення зв'язків» використовується як для розвитку уяви..
 Вміння правильно встановлювати зв'язки слів у реченні є дуже важливою передумовою успішного навчання.

Пропонується ряд запитань, що починаються зі слів «Що трапиться...»
 Завдання дитини – дати найбільш повні та оригінальні відповіді на поставлені питання.

Приблизний перелік запитань:

Що трапиться, коли всі люди почнуть літати?
 Що трапиться, якщо всі річки будуть солодкими?
 Що трапиться, якщо небо буде зеленим?
 Що трапиться, якщо оживуть всі казкові герої?

Вправа «Доповни текст».

Доповнення тексту словами, які підходять за змістом:

Повіяв теплий...
 Цій людині потрібно...
 Двері тихенько ...
 Діти пішли на ...
 Біля квітів літали ...
 У кущах вони знайшли...
 У гнізді цвірінькали...
 Діти підійшли до...

Вправа «Зайві букви».

Знайди у цих словах зайві букви. Читай швидко, уникаючи зайвих букв.

Верблюде, машиноа, людиніа, сонцек, тваринуа, велосипед, квітни, лялькар, рамкав, телефонк.

Творчі завдання – це основні вправи, у процесі яких школярі безпосередню творять цікаві розповіді, казки. Наведемо приклади творчих вправ:

1. *Гра «Що було б, якби...».* У відому ситуацію або казку введено неймовірну подію або персонаж. Це сприяє розвитку не тільки комбінаторного мислення, а й потребує аналізу ситуації та синтезу нових сюжетів.

2. *Метод «Прес».* Її застосовують під час обговорення дискусійних питань., у яких необхідно чітко зайняти свою позицію, довести свою точку зору.

1. Роздайте учням пам'ятки, у яких зазначено 4 етапи методу Прес.

— Висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору.

(Я вважаю, що... .)

— Поясніть причину появи думки, на чому ґрунтуються

докази, (...тому що....)

— Наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, назвіть факти, які ілюструють ваші докази. (... , наприклад,... .)

- Узагальніть свою думку, зробіть висновок. (Отже,... таким чином....).

3. *Прийом «Навмисна помилка».* Вчитель навмисно допускає помилку, активізує увагу учнів. Прийом можна використовувати при перевірці знань.

2. Методи стимулювання творчості.

1. *Метод евристичної загадки* (розгадування загадок реалізується через: персоніфікацію (сидить баба на городі у сто хустинок закутана – капуста); упередметнення (стоїть посеред хати: чотири ноги, одна голова – стіл); протиставлення (біле, а не сніг, солодке, а не мед – цукор).

2. *Метод ілюстрування.* Це наочний метод навчання, який передбачає сприйняття предметів, за допомогою плакатів, фотографій, схем

3. *Метод фокальних об'єктів.* Метод використовується при необхідності раціональних змін тих або інших об'єктів. Ознаки декількох випадково обраних об'єктів переносять на ті, що повинні бути удосконалені. Наприклад, удосконалити «ручка», випадковий об'єкт «жираф», одержуємо «плямиста ручка», «висока ручка».

4. *Метод ліквідації безвихідних ситуацій.* Цей метод є частиною методу трансформації системи й складається з таких трьох етапів:

1. Перетворення рішень у відповідності з наступними правилами: використати по-іншому, пристосувати, підсилити, послабивши замінити, перекомпонувати, перетворити, об'єднати.
2. Пошук нових взаємозв'язків між складовими частинами рішення, яке не задовільняє (з використанням методу морфологічного аналізу).
3. Переоцінка проблемної ситуації (з використанням методу «Чому? Від чого? Навіщо?»).

3. Прийоми розвитку творчих здібностей

1. *Прийом «універсалізація-обмеження».* Універсалізація: унікальна риса одного персонажа стає рисою всіх інших. Дуже важливо, щоб діти уявляли собі, за рахунок чого така можливість може бути отримана. Обмеження: одна з казкових властивостей – добра чи погана – надається тільки одному з персонажів, або навпаки, персонаж або об'єкт втрачає якусь загальну рису або можливість. Наприклад: «Уявіть, що Червона Шапочка уміє читати думки і прочитала думки Вовка. Як би змінився сюжет?»

2. *Прийом «Вільний виступ».* Потрібно виступити від імені казкового героя улюбленої казки. Досвід творчої діяльності молодші школярі отримують не тільки в процесі читання і аналізу художнього твору, але і під час створення особистих текстів. Це можуть бути не тільки казки, але і оповідання.

3. *Прийом «Напиши лист».* Учням дається завдання написати лист від імені героя, комусь іншому.

4. *Прийом «Пишемо казку на новий лад».* Діти отримують листочки паперу на яких позначені персонажі улюблених казок, але при цьому додаються слова з нашої сучасної лексики (Івасик-Телесик, Гуси-лебеді, сестричка, комп'ютер, Інтернет). Діти повинні написати казку, використовуючи запропоновані слова, на сучасний лад. Термін написання казки 5-10 хвилин.

Зокрема, інноваційні технології значно розширюють можливості подання навчального матеріалу. Творчість – це завжди творення, тобто побудова нового та оригінального, нестандартне бачення у звичайному нових можливостей його функціонування або включення його як частини в нову систему. У творчій діяльності недопустимі такі фактори: копіювання; діяльність за шаблоном, готовим зразком, правилом, алгоритмом; наслідування. Творчість має на меті внутрішню досконалість, тобто, створюючи нове, людина творить саму себе прагнення до творчості викликається різними потребами: фізіологічними; прихильності та любові; в особистій безпеці; у повазі довколишніх, адекватному самооцінюванні; у реалізації своїх здібностей, у самовизначенні; у спілкуванні; у самостійності, в успіхові.

Навчально-виховний процес потрібно наповнити такою творчою діяльністю, яка б сприяла повному задоволенню й розвитку пізнавальних можливостей дітей. Ефективність роботи значно підвищується при дотриманні таких психолого-педагогічних умов: створення емоційної, доброзичливої атмосфери у процесі виконання творчих завдань; здійснення опори на інтереси учнів, потреби, потенційні можливості при організації діяльності учнів із розв'язання творчих завдань; пробудження в кожного школяра дослідницької активності, поглиблення інтересу до творчої діяльності, що далі спонукає до успішних дій та досягнення поставленої мети.

Таким чином, як бачимо, процес формування творчих здібностей в учнів початкових класів на уроках літературного читання досить тривалий і потребує достатньої підготовки з боку вчителя.

2.4. Готовність педагога до творчої діяльності з учнями початкової школи

Нове тисячоліття ставить нові виклики перед педагогами України: оволодіння сучасними технологіями навчання, кращими досягненнями педагогічного досвіду, вміння активно використовувати інформаційне середовище, раціонально сприймати інновації, системно мислити, мати творчі та наукові здібності, високу професійну компетентність.

Творчість є тим засобом, що забезпечує не тільки набуття якостей, які в майбутньому допоможуть школярам стати універсальним фахівцем своєї справи, а й формування у них важливої особистісної характеристики, завдяки якій діти досягають якісно нового рівня саморозвитку та самореалізації. Саме тому, суспільство ставить нові вимоги до професійної підготовки вчителя, адже хоче бачити в ньому не лише носія окремих педагогічних функцій, а й гармонійно розвинену, соціально активну особистість з конкретно визначеним духовно-творчим потенціалом.

Педагог повинен бути готовим до вмотивованої професійної діяльності, здатним працювати не лише по-новому, а й бути ініціатором інноваційних процесів, володіти педагогічною майстерністю, професійною культурою. Суттєвим у професійній підготовці педагога є готовність до зміни характеру взаємодії в навчально-виховному процесі. Вчитель у процесі професійної підготовки має бути зорієнтованим на розвиток творчих можливостей учня, на взяття до уваги специфіки навчального процесу в конкретних умовах професійної діяльності, усвідомлювати, що ефективність його праці пов'язана з позитивними змінами як у розвитку творчих можливостей учня, так і у його творчій педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що педагогічну творчість учені розглядають як категорію педагогіки творчості і визначають як особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя і учня), зумовлену специфікою психолого-педагогічних взаємин між ними, що спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Актуальність порушеної проблеми зумовлює значний інтерес науковців і практиків. Проблема діяльності вчителя у формуванні творчої особистості дитини завжди була центральною проблемою психолого-педагогічної науки і практики, в сучасних умовах реформування освіти вона набуває особливої актуальності. На творчому, дослідницькому характері педагогічної діяльності акцентували свою увагу Д. Локк, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо [49, с. 16].

Вивчення педагогічної спадщини Ф. Дістервега дає змогу визначити зовнішні і внутрішні умови педагогічної творчості, дійти висновку, що чинник самооцінки вчителя є однією з головних передумов розкриття його творчого потенціалу. Видатний педагог К. Ушинський завжди виступав за творчий характер педагогічної діяльності, проти шаблону у вихованні. Видатний радянський педагог і дослідник С. Шацький акцентував на особливому значенні в професійній праці вчителя «духу дослідника». А. Макаренко, як тонкий майстер педагогічної праці, розглядав її творчий характер і виділяв найважливіші особливості педагогічної творчості. Зокрема, В. Сухомлинський писав, що вчитель це головна дійова особа творчої взаємодії, співробітництва з вихованням та зазначав: «У чому найвища насолода життя? По-моєму, у творчій праці, що наближається до мистецтва» [46, с. 17].

Проблеми становлення творчої особистості вчителя, розвитку його творчих рис, науково-педагогічного стилю мислення, рівня творчої діяльності розглянуті у працях багатьох сучасних дослідників. Визначаючи творчість як об'єктивну рису педагогічної діяльності вчителя, Л. Лузіна

зазначала, що формування творчої індивідуальності вчителя означає вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя, зауважувала що творчому вчителю значною мірою притаманні специфічні риси творчої особистості. В. Сагарда вважає, що поняття підготовленості особистості до професійно-педагогічної діяльності охоплює творче педагогічне мислення і соціальну активність. М. Поташник виділяє такі риси творчого вчителя: високий рівень ідейно-моральної свідомості, постійний пошук оптимальних дидактичних, виховних, методичних, управлінських та інших педагогічних розв'язків, творчий стиль мислення, творча фантазія, розвиток уявлення, прагнення досягти ефективних результатів у педагогічній праці, високий рівень загальної культури. В. Кан-Калік і М. Нікандров розглядають творчість як неодмінну умову педагогічного процесу, об'єктивну професійну необхідність у діяльності вчителя, виділяють етапи педагогічної творчості [31, с. 98].

На думку В. Загвязинського, для розвитку творчих здібностей вчителів у них необхідно формувати установку щодо педагогічної праці, як до творчої діяльності, розвивати готовність до постановки та розв'язання завдань творчого характеру. Т. Іванова пов'язує підготовку вчителя до педагогічної творчості з розвитком його творчої культури. М. Смульсон досліджує формування творчості вчителя як компонента його педагогічної майстерності. В. Чернобровкін як метод формування ефективних стратегій педагогічної діяльності розглядає творчий тренінг. А. Кочетов зазначає, що треба допомагати вчителю оволодівати творчими прийомами діяльності, серед яких значне місце посідають науково-дослідні методи, технологія наукового пошуку, аналіз і узагальнення кращого досвіду. Ю. Бабанський вважає, що творчості треба наполегливо і сумлінно вчити.

Педагогічний словник визначає педагогічну творчість як оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання і навчання. Творчий педагог створює авторську педагогічну систему, яка є засобом загальнокультурного і

соціально морального розвитку особистості як педагога, так і його учнів. Педагогічна творчість, як і творча особистість, реалізується в діяльності. У процесі діяльності формуються різноманітні важливі професійні риси, відбувається всебічний розвиток особистості. У результаті розвитку особистості як суб'єкта діяльності формується цілеспрямованість, незалежність, самореалізація, чітке розмежування засобів і прийомів дії. Водночас цілісний розвиток особистості забезпечується тільки активною, самостійно забарвленою діяльністю, в якій людина цілком реалізує свої можливості. Саме тому, важлива є не стільки діяльність, скільки активність, що виявляється в цій діяльності особистості, оскільки активність людини – неодмінна умова розвитку її здібностей і таланту, досягнення успіху.

Педагогічна творчість вчителя вчені визначають як особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя і учня), що зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємин між ними і спрямована на реформування творчої особистості учня та підвищення рівня педагогічної діяльності вчителя. Педагогічній творчості притаманні: вирішення суперечностей, проблемної ситуації; наявність об'єктивних (соціальні, матеріальні) та суб'єктивних (знання, уміння, професійні навички, характерологічні особливості, мотивація, творчі уміння) умов для творчості; об'єктивна чи особлива увага і прогресивність (педагогічна творчість має певний вплив на розвиток суспільства й особистості); діалектична взаємозумовленість впливу на розвиток як учня, так і вчителя зовнішніх чинників і внутрішнього саморуху особистості (виховання й самовиховання, розвиток і саморозвиток). Педагогічна творчість – це особливий феномен. Творчо інтерпретуючи ту чи іншу теорію, концепцію, педагог реалізує свої інтелектуальні можливості і стає співавтором визначених ідей. Саме тому, педагогічна творчість вимагає особливих здібностей, індивідуальної волі, самостійності й почуття особистої відповідальності.

Викладач, впливаючи на інших, розвиває себе, свою культуру, творчість, удосконалює професійну майстерність. Виділяють два етапи професійного становлення особистості педагога. Перший етап: характеризується нагромадженням педагогічного досвіду, практичного й наукового розуміння педагогічної реальності, що сприяє розвитку педагогічного мислення, формуванню відповідних змістів. На цьому етапі переважає репродуктивний елемент. Другий етап: характеризується набуттям індивідуально-педагогічного досвіду, що дає змогу педагогічному мисленню виходити за межі наукових поглядів на педагогічну реальність. У цей період переважає творчий елемент, творчий початок, що сприяє розвитку потреб у творчій самореалізації [30, с. 4].

Таким чином, сутність педагогічної творчості найчастіше розглядають у поєднанні вміння діяти самостійно й адекватно в неповторних навчальних ситуаціях зі здатністю осмислювати свою діяльність у відповідно до науково-теоретичних педагогічних знань. Педагогічна творчість не виникає сама собою, для її розвитку необхідні сприятлива культурно-творча атмосфера, що стимулює середовище, об'єктивні й суб'єктивні умови.

До об'єктивних умов розвитку педагогічної творчості відносять: позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі; рівень розвитку наукового знання в психолого-педагогічній і спеціальній сферах; наявність адекватних засобів навчання і виховання; наукова обґрунтованість методичних рекомендацій і установок; матеріально-технічне обладнання педагогічного процесу; наявність суспільно-необхідного часу.

Суб'єктивні умови розвитку педагогічної творчості складаються з: знання головних закономірностей і принципів цілісного навчально-виховного процесу; високий рівень загальної культури викладача; володіння сучасними концепціями підготовки фахівця; знання типових ситуацій та уміння приймати рішення у таких ситуаціях; прагнення до творчості, розвинуте педагогічне мислення і рефлексія; уміння приймати оперативні рішення у

нестандартних ситуаціях; проблемне бачення та володіння педагогічними технологіями.

Зокрема, здатність до постійного професійно-особистісного удосконалення через реалізацію своїх творчих сил є одним з найважливіших критеріїв особистості викладача як професіонала. На підставі аналізу визначень педагогічної творчості вчителя, особливостей творчої педагогічної праці, її зумовленості творчою навчальною діяльністю учнів можна виділити такі специфічні ознаки педагогічної творчості вчителя: суб'єктами взаємодії є особистість дитини та особистість учителя, які перебувають у постійному розвитку; співтворчий характер суб'єктів педагогічного процесу; можливість постійної суб'єктивної новизни й оригінальності процесу і результату; обмеженість творчої діяльності педагога та учня у навчально-виховному процесі часом; вплив на педагогічну творчість учителя багатьох чинників, які важко передбачити.

Педагог, який прагне до майстерності, має проводити навчально-виховну роботу на рівні мистецтва. Саме на цьому аспекті педагогічної діяльності акцентував увагу К. Ушинський, коли писав: «Усяка практична діяльність, що прагне задовольнити моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать добре людині і становлять виключно риси її природи, це вже мистецтво». Ю. Азаров, А. Демінцев довели, що педагогічна майстерність учителя формується і удосконалюється на підставі його творчої активності, пошуково-перетворювальної діяльності у навчально-виховному процесі. Творчий вчитель може ще не встигнути стати майстром, але необхідною умовою руху до педагогічної майстерності є його творчість. Високого рівня майстерності вчитель досягає лише на основі педагогічної творчості і обов'язково завдяки сумлінності, завзятості, працелюбству, подоланню труднощів, перетворенню уміння у навички.

Як бачимо, готовність педагога до творчої діяльності з учнями на пряму залежить від обізнаності та саморозвитку вчителя, який в свою чергу

зможе поділитися власним досвідом та методичними напрацюваннями зі школярами.

ВИСНОВКИ

Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів є актуальною в умовах сьогодення, оскільки лише творча людина може впевнено подивитися в обличчя новому світу. Становлення такої особистості починає формуватися ще в молодшому шкільному віці. Саме тому, кожен учитель початкової ланки шкільної освіти зобов'язаний розвивати творчий потенціал дитини, її комунікативні навички, уміння працювати з будь-якою інформацією, мислити гнучко та не ординарно, незалежно від ситуації.

Аналіз наукової (психолого-педагогічної та методичної) літератури з проблеми дослідження та проведення дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання дозволяє зробити такі висновки:

1. Синтезувавши різні підходи щодо сутності поняття «творчість» як психолого-педагогічної категорії, можна констатувати, що вона визначається як діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, що володіють новизною. Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна «мотиваційна основа». Кожна дитина має певні здібності, тому завдання педагогів і батьків – визначити, відшукати і допомогти їх розвинути. Успішне вирішення завдань навчання і виховання молодших школярів перебуває у прямій залежності від характеру взаємодії між учителем і учнем.

Здатність творчості проявляється у незмінних прагненнях щось фантазувати і складати. У контексті нашого дослідження ключовим є дитяча

творчість – своєрідна сфера дитячого життя, займаючись нею, дитина діє, спілкується з дорослими та однолітками.

Враховуючи різні думки вчених щодо сутності поняття «творчі здібності» сформульовано визначення «творчих здібностей молодших школярів» як своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху та виділено три блоки їх структурних компонентів:

- інтелектуальний (пов'язаний з творчим (дивергентним) мисленням);
- когнітивний (пов'язаний з психічними процесами сприйняття, уваги, пам'яті, уяви та мовлення);
- емотивний (пов'язаний з регуляторними процесами – емоціями і почуттями, а також саморегуляцією і самоконтролем

2. Проаналізувавши та узагальнивши літературу визначено, що уроки літературного читання – основа для формування творчих здібностей молодших школярів. Лише систематично організована, продумана взаємодія вчителя і учнів на уроці може принести очікуваний результат. В організації уроків літературного читання необхідно гармонійно поєднувати навчальну діяльність, в рамках якої формуються базові знання, вміння та навички, з діяльністю творчою, пов'язаною з розвитком індивідуальних здібностей. Отже, вчитель має вирішувати наступні завдання: вміти вислухати кожную дитину; помічати будь-які творчі прояви; створювати умови для розвитку творчих здібностей; не критикувати, не заперечувати та не нав'язувати власні варіанти творчої роботи це має бути повністю дитяча творча самореалізація; дати дитині відчутти право вибору на уроках літературного читання.

3. Вивчаючи досвід вчителів було виявлено, що для розвитку творчих здібностей у своїй практиці вони використовують різноманітні методи та технології. Серед них найпоширенішими є саме такі, як: інтерактивні, проблемні, ігрові методи, а також використовуються елементи технології критичного мислення.

4. Для діагностики сучасного стану розвитку творчих здібностей молодших школярів нами було проведено констатувальний етап експерименту. В ході експериментального дослідження виокремлено критерії: *мотиваційний* (наявність інтересу до читання літератури; розвиток комунікативно-творчих здібностей; розвиток самостійної творчості); *мовленнєво-емоційний* (спонукання до прояву допитливості; збагачення знань школярів; розвиток пам'яті, уяви і фантазії); *креативний* (вміння творчо працювати; формування вмінь фантазувати; розвиток нестандартного мислення). На основі компонентів та їх показників виокремлено рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів – високий, достатній, середній, низький.

Результати експериментального дослідження виявили, що високий рівень притаманний 63,6% респондентів, достатній – 20,9% учнів, середній – 9,4%, низький рівень – 6,1% дітей.

5. На основі теоретичного аналізу та результатів констатувального етапу педагогічного експерименту визначено та обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання:

✓ *педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями;*

✓ *застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності;*

✓ *системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища.*

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду та врахування результатів роботи в початковій школі задля виконання власного дослідження, дозволили виокремити деякі шляхи розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання:

✓ *залучення дітей до продуктивної творчої діяльності;*

- ✓ *впровадження інтерактивних форм і методів навчання;*
- ✓ *залучення учнів до проєктної діяльності.*

6. Вище названі педагогічні умови та шляхи розвитку творчих здібностей стали підґрунтям для розробки методичних аспектів розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках літературного читання. Це різноманітні інтерактивні вправи та нестандартні завдання, які сприяють креативному процесу навчання та забезпечують розвиток творчих здібностей молодших школярів.

Розроблено систему прав і завдань на розвиток творчих здібностей в учнів початкових класів на уроках літературного читання. Запропоновано методи стимулювання дитячої творчості: *метод евристичної загадки; метод ілюстрування; метод фокальних об'єктів; метод ліквідації безвихідних ситуацій.* Серед прийомів розвитку творчих здібностей молодших школярів нами виділено: *прийом «універсалізація-обмеження»; прийом «Вільний виступ»; прийом «Напиши лист»; прийом «Пишемо казку на новий лад».*

Крім того доречно використовувати на уроках літературного читання такі методи навчання як: розповідь, опис, коментоване читання, евристична бесіда, обговорення, ілюстрація, демонстрація, спостереження, рольова гра, виконання конкретних завдань, створення проєктів, диспут, дискусія, мозковий штурм, інтерактивні методики.

Для розвитку творчого мислення та творчої уяви учнів початкових класів необхідно пропонувати такі завдання як: класифікувати об'єкти, ситуації, явища за різними ознаками; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; робити припущення прогностного характеру; виділяти протилежні ознаки об'єкта; виявляти і формувати протиріччя; розділяти суперечливі властивості об'єктів у просторі і в часі; представляти просторові об'єкти.

7. Охарактеризовано готовність педагога до творчої діяльності з учнями. Сутність педагогічної творчості найчастіше розглядають у поєднанні вміння діяти самостійно й адекватно в неповторних навчальних ситуаціях зі здатністю осмислювати свою діяльність у відповідно до науково-

теоретичних педагогічних знань. Педагогічна творчість не виникає сама собою, для її розвитку необхідні сприятлива культурно-творча атмосфера, що стимулює середовище, об'єктивні й суб'єктивні умови.

Таким чином, на основі аналізу дослідження з проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів можемо констатувати наступне:

- по-перше, очевидно, що поняття, яке ми розглянули, тісно пов'язане з «творчою діяльністю»;
- по-друге, творчий потенціал закладений у дитині з народження розвивається по мірі його розвитку, причому можливість розвитку творчого потенціалу в дітей з віком неоднакова;
- по-третє, розвиток творчих здібностей на уроках літературного читання залежить від рівня розуміння важливості процесу читання і є абсолютно індивідуальним для кожної дитини. Значною мірою він залежить від того, наскільки правильно була сформована і розвинена мотивація читання в шкільному віці (а саме, у початковій школі), бажання задовольнити не тільки інформаційно-прагматичні потреби, а й загально-культурні, естетичні, емоційні;
- по-четверте, мовленнєво-творча діяльність – це складання різних типів зв'язних висловлювань, за допомогою яких дитина виражає власні почуття, уявлення, навіяні художніми творами, сприйняттям навколишнього світу. Як складова частина різних видів діяльності (гри, малювання, конструювання, театралізації, спілкування), мовленнєво-творча діяльність не завжди завершується складанням твору, який би відповідав певним літературним та мовним нормам, оскільки дитина не ставить перед собою таке завдання.

Отже, проведене нами дослідження не вичерпує всіх проблем даної теми. Детального дослідження потребує розширення різноманітних методів та прийомів розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антощук Є.В. Швидка педагогічна допомога від «Української Школи Ейдетики». 8 уроків з техніки ефективного запам'ятовування будь-якої інформації / Є. В. Антощук. – Вінниця, 2002. – 34 с.
2. Батраченко К. Г. Від А до Я. Кросворди для учнів початкових класів / К. Г. Батраченко // Початкове навчання та виховання. – 2016. – № 31-32. – С. 23-42.
3. Бессараб А. Буктрейлер як засіб просування книги. – Режим доступу: <http://lib.lp.edu.ua/bitstream/ntb/25039/1/148-310-311>.
4. Богосвятська А. І. Буктрейлер як стратегія залучення учнів до читання. – Режим доступу: http://diachun.at.ua/publ/metodichna_dopomoga/a_i_bogosvjatska_buktrejler_jak_
5. Бодько Л. Метод проектів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання / Л. Бодько // Початкова школа. – 2013. – № 10. – С.14.
6. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
7. Вашуленко О. Типи і структура уроків навчання грамоти (читання) / О. Вашуленко // Початкова школа. – 2014. – № 12. – С. 5-10.
8. Вилегжаніна Т. Криза читання як сучасна проблема світового рівня / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2011. – № 4. – С. 4-6.
9. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цього навчати : науково-методичний посібник / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська – Х. : Видавнича група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 112 с.
10. Гальскова Н. Д. Теорія викладання англійської мови. Лінгводидактика та методика / Н. Д. Гальскова. – М. : ІЦ «Академія», 2004. – 336 с.

11. Дмитрієва С. М. Методи дослідження творчих здібностей школярів : посібник-практикум / С. М. Дмитрієва, Н. В. Гаврилова – Житомир, 2002. – 40 с.
12. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
13. Інноваційні технології у вивченні англійської мови / упоряд. : Т. Михайленко. – К. : Шк. Світ, 2008. – 128 с.
14. Інновації, що приносять результат / упоряд. Т.М. Загорулько // Початкове навчання та виховання – Х. : Основа, 2016. – Вип.3(147). – 158 с.
15. Кабачок О. Л. Психологія читання як наука і як мистецтво / О. Л. Кабачок // Сімейне читання. 2013. – № 1. – С. 13-16.
16. Коваленко О. Я. Модернізація системи іншомовної освіти в Україні / О. Я. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – №1. – С.11-16.
17. Козяр Г. В. Формування мовних компетенцій учнів початкових класів засобами педагогічної гри / Г. В. Козяр // Початкове навчання та виховання. – 2015. – № 31-32. – С. 2-18.
18. Комарівська Н. О. Формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів на уроках рідної мови / Н. О. Комарівська // Наукові записки. Сер. Педагогіка і психологія. Вип. 43 : збірник наукових праць / ред. кол.: В. І. Шахов, О. В. Акімова, Н. Г. Ничколо та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2015. – С. 43-46.
19. Комарівська Н. Педагогічний досвід формування культури мовленнєвого спілкування дітей молодшого шкільного віку / Надія Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Віктовська, В. І. Шахов. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – Вип. 5. – С. 138-141.

20. Комарівська Н. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами літературної загадки / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв, 9-11 квітня 2014 р., м. Вінниця / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С.229-233.

21. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору / Н. Комарівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – Вип. 46. – С. 30-33.

22. Комарівська Н. Творчий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Комарівська // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 168-172.

23. Комарівська, Н. О. Особливості змісту та проведення інтегрованих уроків читання в початковій школі / Н. О. Комарівська // Наукові записки. Сер. Педагогіка і психологія : зб. наук. ст / ред. кол.: В. І. Шахов, М. І. Сметанський, Г. С. Тарасенко. – Вінниця : Планер, 2010. – Вип. 31. – С. 75-80.

24. Коновальчук М. В. Роль творчого вчителя у розвитку обдарованості молодшого школяра / М. В. Коновальчук, К. В.Обломієва // Початкове навчання та виховання. – 2017. – № 41-42. – С. 4-16.

25. Коньшева А. В. Современные методы обучения английскому языку / А. В. Коньшева. – Минск : Вышейш.шк., 2003. – 176 с.

26. Костюченко Т. Активізація пізнавального інтересу учнів на уроках рідної мови й читання / Т. Костюченко // Початкова освіта. – 2015. – № 3. – С. 24-25.

27. Лапшина І. М. Словесні ігри у формуванні аудіативних навичок дітей / І. М. Лапшина // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. – К. : Слово, 2010. – С. 150-158.

28. Лапшина І. М. Нетрадиційні форми ознайомлення молодших школярів з творами письменників рідного краю / І. Лапшина, Н. Бондарєва // Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи : збірник наукових праць / ред. кол.: О. М. Куцевол (гол. ред.), А. М. Подолинний, С. О. Жила. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2011. – С. 184-187.

29. Латковська Т. Складання творів за ілюстраціями / Т. Латковська // Початкова школа. – 2015. – № 3. – С. 25-27.

30. Лук'янчук М. В. Вплив асоціативного навчання на творчий розвиток учнів молодших класів / М. В. Лук'янчук // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 12. – С. 135-139.

31. Лук'янчук М. В. Грамота чи грамотність: сучасні наукові підходи до тлумачення понять та їх еволюція / М. В. Лук'янчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки». – 2018. – № 2 (375). – С. 29-35.

32. Лук'янчук М. В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей у процесі навчання грамоти / М. В. Лук'янчук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – 2014. – Вип. 51. – С. 137-142.

33. Лук'янчук М. В. Структура творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний аспект / М. В. Лук'янчук // Наукові

записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. – 2018. – Вип. 54. – С. 174-179.

34. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – К. : Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153-161.

35. Мартусь Е.Б. Виховуймо мислячого читача. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/44144/.

36. Методичні засади формування читацької компетенції О. Шкловська. – Режим доступу: посилання www.ukrlit.net/artikle1/1941.htm

37. Наукові основи методики літератури : Навчально-методичний посібник/ За редакцією Н.Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344с.

38. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. – М. : Изд. Центр «Академия», 2003. – 272 с.

39. Обчук О. Напрями роботи з розвитку умінь мовленнєвої діяльності у молодших школярів / О. Обчук // Початкова школа. – 2016. – № 1. – С. 9-14.

40. Осипова О. Л. Мережева методична підтримка педагога в системі підвищення кваліфікації / О. Л. Осипова // Педагогічна освіта і наука. – 2010. – №1. – С. 69.

41. Павлова С. А. Інформаційно-технічні засоби навчання в початковій школі / С. А. Павлова, Р. Я. Трофімова // Початкова школа. – №4. – С. 48.

42. Паращенко І. І. Розвиток критичного мислення на сучасних уроках читання в початковій школі : поради для вчителя / І. І. Паращенко // Початкове навчання та виховання. – 2015. – № 28-29. – С. 2-7.

43. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Є. А. Пасічник. – К. : Ленвіт , 2000. – 384 с.

44. Пасічник Є. А. Українська література в школі / Є. А. Пасічник. – К., 1983. – 320с.

45. Побочна О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів : з досвіду роботи / О. В. Побочна // Початкове навчання та виховання. – 2013. – № 29. – С. 2-7.

46. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

47. Пономарьова К. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах / К. Пономарьова // Початкова школа. – 2015. – № 12. – С. 1-6.

48. Риб'якова О. В. Інформаційні технології на уроках у початковій школі / О. В. Риб'якова. – Волгоград : Учитель, 2008. – С. 5-8.

49. Рудь Н. Барвиста абетка : матеріали для проведення уроків навчання грамоти / Н. Рудь // Початкова освіта. – 2015. – № 17. – С. 9-39.

50. Савченко О. Метод проектів на уроках літературного читання / О. Савченко // Початкова школа. – 2015. – № 11. – С. 26-31.

51. Скиба М. М. Психологічний супровід розвитку творчих здібностей молодших школярів / М. М. Скиба, Т. Д. Щербан // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Проблеми сучасної психології. – 2013. – Випуск 21. – С. 670-681.

52. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя / Б. І. Степанишин. – К. : РВЦ «Проза», 1995. – 255 с.

53. Урсул Т. В. Вправи для розвитку креативного мислення молодших школярів / Т. В. Урсул // Початкове навчання та виховання. – 2016. – № 1-2. – С. 22- 25.

54. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1997. –192с.

55. Химинець А. А. Використання інтерактивних методів і прийомів як засіб формування позитивної мотивації школярів на уроках літератури/ А. А Химинець, Л. І. Тонкошкурова. – Ужгород : Гранда, 2010. – С. 12-16.

56. Цимбал О. М. Проектні технології : особливості впровадження у початковій школі / О. М. Цимбал та ін. // Початкове навчання та виховання. – 2012. – № 35-36. – С. 4-17.

57. Шавернева С. Використання інформаційних технологій в початковій школі / С. Шавернева // Початкова школа. – 2016. – № 3. – С. 46.

58. Шило Л. В. Нестандартний урок як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів на уроках рідної мови / Л. В. Шило // Початкове навчання та виховання. – 2016 – № 4-5. – С. 2-5.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для діагностики мотиваційного критерію

1. Чи любиєш ти читати? Чому?
2. Чи подобається тобі урок літературного читання? Чому?
3. Чи подобається тобі самому складати оповідання, казки або твори?
4. Чи можеш ти сам обрати книжку для читання? Поясни власний вибір.

1). Чи любиєш ти читати?

Чому? Так Ні
 Ми збагатусмо знання.

2). Чи подобається тобі урок літературного читання?

Чому? Так Ні
 Тому, що можна познайомитись з історією персонажів.

3). Чи подобається тобі самому складати оповідання, казки або твори?

Так Ні

4). Чи можеш ти сам обрати книжку для читання?

Так Ні

Поясни, які книжки тобі подобаються.

З малюнками

1). Чи любиєш ти читати?

Чому? Так Ні
 Ми дізнаємось про нове.

2). Чи подобається тобі урок літературного читання?

Чому? Так Ні
 Тому що ми знайдемо нові персонажів.

3). Чи подобається тобі самому складати оповідання, казки або твори?

Так Ні

4). Чи можеш ти сам обрати книжку для читання?

Так Ні

Поясни, які книжки тобі подобаються.

Фантастичні

1). Чи любиєш ти читати?

Чому? Так Ні
 Тому що не цікаво.

2). Чи подобається тобі урок літературного читання?

Чому? Так Ні
 Люблю інші уроки.

3). Чи подобається тобі самому складати оповідання, казки або твори?

Так Ні

4). Чи можеш ти сам обрати книжку для читання?

Так Ні

Поясни, які книжки тобі подобаються.

Не подобаються.

1). Чи любиєш ти читати?

Чому? Так Ні
 Не люблю читати, їй бо.

2). Чи подобається тобі урок літературного читання?

Чому? Так Ні
 Це цікаво на уроці.

3). Чи подобається тобі самому складати оповідання, казки або твори?

Так Ні

4). Чи можеш ти сам обрати книжку для читання?

Так Ні

Поясни, які книжки тобі подобаються.

Цікаві

**Діагностика мовленнєво-емоційного критерію розвитку творчих
здібностей**

Запитання:

1. Чи сподобалася вам казка?
2. Де відбувалось дійство в казці?
3. Хто з героїв запам'ятався найбільше?
4. Ким би ви хотіли стати в цій казці? Чому?
5. Добро перемогло зло чи ні?

Приклади дітей:

1. Так
  2. Дійство проходило в хащах лісу.
  3. Ведмідь.
  4. Ведмедем, тому що він сильний.
  5. Добро перемогло зло.
1. Так.
  2. В темному лісі.
  3. Діти.
  4. Ведмедиком, бо я люблю цю тваринку.
  5. Перемогло добро.
1. Ні.
  2. В лісі.
  3. Ведмідь, тому що він був злим.
  4. Ніким.
  5. Добро.
1. Так.
  2. У лісі.
  3. Ведмідь.
  4. Мешканцем лісу.
  5. Добро.

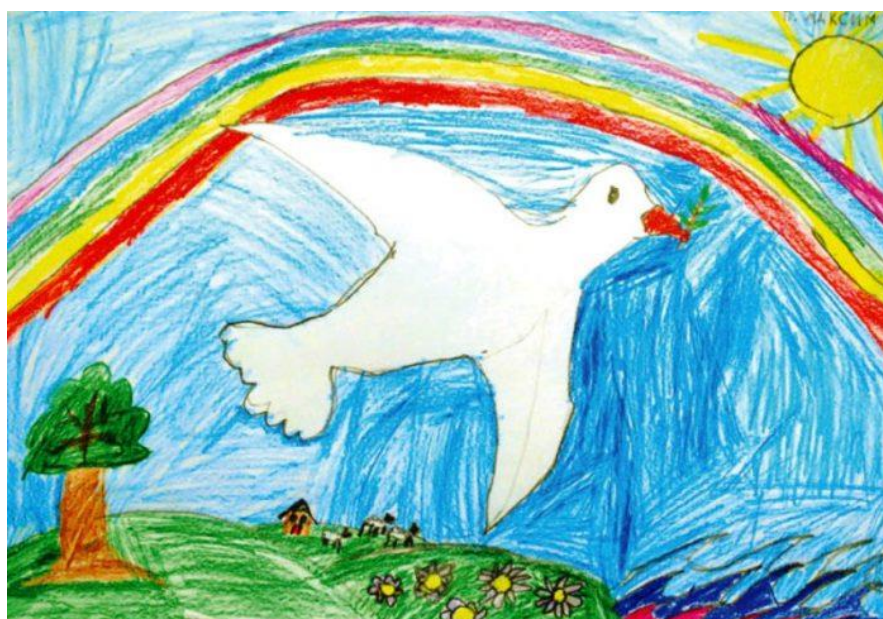
Додаток В

Приклади малюнків дітей до художнього твору

Приклади малюнків дітей до наукового твору

Зразки відповідей дітей до креативного критерію

- 1.Летіла пташка, їй на сонці було жарко і вона сіла на дерево, де було багато яблук. Відпочила і полетіла далі.
- 2.Сонце проснулось, а з ним і пташка, і дерево з яблуками.
- 3.Пташка дуже любила сонце і яблуко.
- 4.Була собі пташка, яка жила на яблуньці, а на ній було багато яблук, тому що її гріло сонечко.
5. Я люблю відпочивати на сонці, коли літають пташечки. І люблю дерева з яблуками
- 6.Летіла пташечка, вона стала перепочити біля яблучка, бо її було жарко на сонці.
7. Я дуже люблю їсти яблука. А також люблю сонце і пташок.
8. Гріло тепле сонечко. Летіла пташка і побачила яблучко.

Зразки планів-конспектів уроків літературного читання

Тема: ВЕСЕЛЕ СЛОВО. ГРИЦЬКО БОЙКО. ДІЛОВІ РОЗМОВИ

Мета: удосконалювати навички свідомого, виразного читання, уміння читати за особами; учити ставити запитання за прочитаним; розвивати зв'язне мовлення, уміння висловлювати оцінні судження; виховувати пізнавальний інтерес.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОВЛЕННЄВА РОЗМИНКА

1. Розучування скоромовки

Вибіг Гришка на доріжку.

На доріжці сидить кішка.

Хай впіймає кішка мишку.

2. Робота за таблицею Шульте

Завдання: за 30 с прочитати числа в послідовності від 1 до 25, не переміщаючи зір за межі центральної клітинки.

9	1	18	13	4
22	15	10	5	7
6	24	2	14	25
16	19	23	17	11
12	8	21	20	3

3. Гра «Знайди "зайве" слово»

ліс   лисичка   лісочок   лісовий

котик   кіт   кит   котячий

дуб   дубочок   зуб   дубовий

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

1. Переказування оповідання Василя Сухомлинського «Як Наталя у Лисиці хитринку купила»

2. Гра «Збери частини речення»

Побачила —...	принесла додому.
Потрібно готувати уроки, але ж...	не люблять совісті.
Хитрощі...	не хочеться.
Купила Наталя хитринки...	Лисиця хитринки продає.

IV. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

— Послухайте вірш.

АНДРЮХИНІВУХА

Наш малий Андрюха, — Потилицю чуха: «Чом у мене вух аж два, А гусак безвухий? От візьму я вуха, — Думає Андрюха, — І приклею гусаку: Хай він маму слуха».

— Який настрій викликав у вас вірш?

— Чому було смішно?

— Кого висміює автор?

— Чи любите ви читати твори, що викликають сміх?

— Темою сьогодняшнього уроку є «Веселе слово».

Фізкультхвилинка

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ. ОПРАЦЮВАННЯ ВІРША ГРИЦЬКА БОЙКА «ДІЛОВІ РОЗМОВИ» (с. 12-13)

1. Робота над загадкою

- Хоч і відстань розділяє. Він нас з друзями з'єднає. Щоб могли порозмовляти І про все на світі взнати. (Телефон)

— Чи спілкуєтеся ви телефоном?

— З ким?

— З якого приводу?

2. Самостійне читання вірша учнями

— Про що говорили Петрик і Вона?

— Чи можна назвати її діловою?

— Що хотів підкреслити такою назвою автор вірша?

— Яку корисну справу міг зробити кожен із хлопчиків за час такої «ділової» розмови?

— Якою має бути ділова розмова?

— Коли і кому ви телефонуєте?

— Про що розмовляєте? Розкажіть.

3. Робота в парах

Підготувати і розіграти з сусідом по парті діалог «Розмова телефоном», використовуючи слова ввічливості, звертання, дотримуючись правил спілкування.

— З чого почнете телефонну розмову?

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

— Що було повчального на уроці?

— Який висновок ви для себе зробили?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати виразно вірш. Відповідати на запитання підручника

Тема: В'ЯЗКА НАРОДНИХ ПРИСЛІВ'ІВ. ВОЛОДИМИР ЛУЧУК, БОГДАН СТЕЛЬМАХ. СКОРОМОВКИ

Мета: дати уявлення про суттєві ознаки прислів'їв, загадок; удосконалювати навички читання вголос і мовчки; вчити виділяти в тексті головне; довести на матеріалах прислів'їв, загадок красу, багатство, влучність рідної мови.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОВЛЕННЄВА РОЗМИНКА

1. Робота над скоромовкою

Ніс Гриць пиріг через поріг, став на горіх, упав на поріг.

2. Гра «Блискавка»

Казка, каска, казка, казка, казка.

Дубочки, дубочки, зубочки, дубочки, дубочки.

Мишка, миска, мишка, мишка, мишка.

3. Гра «Доповни речення»

Учитель називає речення. Діти доповнюють його, додаючи по одному слову.
Жовтіють дерева.

Восени жовтіють дерева у лісах.

Восени жовтіють дерева у лісах і парках.

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

1. Розповіді учнів про походження прізвищ
2. Виставка малюнків журавля
3. Гра «Хто більше запам'ятав слів, які слід уживати у своїх звертаннях до рідних»

IV. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

— До перлин української мови належать прислів'я. Упродовж віків їх складав народ. Вони виникли у сиву давнину, коли ще не існувало письма, передавалися з уст в уста. У мудрих і дотепних висловах український народ розкрив різноманітні явища суспільного життя і природи, влучно оцінив людські характери та події. Правда і кривда, добро та зло, мужність і боягузтво, щедрість та скнарість, товарицькість і незгода, соціальна нерівність та любов до краю — про все це передано у прислів'ях коротко та образно, адже у них — вікова мудрість, багатостраждальна історія.

V. СПРИЙМАННЯ І УСВІДОМЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота над прислів'ями
  - 1) Читання тексту «Прислів'я» з підручника колективно (с. 27).
  - 2) Робота в групах.

Кожна група зачитує по 2 прислів'я, пояснює їх значення.

- 3) Робота над аналізом тексту прислів'я.

— Знайдіть прислів'я, у яких використано слова, протилежні за значенням.

— Прочитайте прислів'я, у яких є слова, що римуються.

- 4) Гра «Хто правильно закінчить прислів'я».

- Не знаєш броду —... (не лізь у воду).
- Диму без вогню... (не буває).
- Не той друг, хто медом маже, а той... (хто правду каже).
- Кожна жаба своє... (болото хвалить).
- З малої іскри... (великий вогонь буває).

Учні закінчують прислів'я, пояснюють їх значення.

Фізкультхвилинка

5) Гра «Шифрувальники».

Кожна група отримує картку із зашифрованим прислів'ям, читає прислів'я та пояснює його значення. Щоб прочитати зашифроване прислів'я, потрібно у кожному горизонтальному рядку закреслити кожен другу літеру.

перша група

С к л р о п в до

д н о з

счлноївка

зкліомжоизтаькся

мнодвкає

(Слово до слова — зложиться мова.)

друга група

Пктоиуцаюп поіфзцнкаоюітвь п р о в

п н іс р'м ю о,

а н

лоюмдеианку

пдо

м н о у в ч і о

(Птицю пізнають по пір'ю, а людину — по мові.)

2. Опрацювання скоромовок

1) Читання визначення у підручнику (с. 28).

Скоромовки — жартівливі вислови, складені зі складних для швидкої вимови слів.

2) Робота над алгоритмом «Навчися читати скоромовки».

3) Конкурс скоромовників.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

— Чи сподобався вам сьогоднішній урок?

— Що нового дізналися?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити 2 прислів'я, з якими ознайомилися вперше.

Розучити скоромовку.

Додаток К

Різноманітні завдання та технології для уроку літературного читання

Вправа «**Конструювання фраз**» сприяє розвитку навичок творчого конструювання образів фантазії за обов'язкової наявності (критичного) мислення. Дитині пропонується з'єднати наступні пари слів за допомогою прийменника або запитань відмінків.

Слова для роботи:

Пиріг – капуста

Палац – океан

Літати – людина

Вітер – черевик

Пригода – комаха

Бабуся – горе

Сир – лисиця

Слон – космос

Наприклад: пиріг з капустою, палац біля океану.

Тест «Встановлення зв'язків» використовується як для розвитку уяви, так і для розвитку словесно-логічного мислення. Вміння правильно встановлювати зв'язки слів у реченні є дуже важливою передумовою успішного навчання.

Пропонується ряд запитань, що починаються зі слів «Що трапиться...» Завдання дитини – дати найбільш повні та оригінальні відповіді на поставлені питання.

Приблизний перелік запитань:

Що трапиться, коли всі тварини почнуть говорити мовою людей?

Що трапиться, якщо всі гори раптом перетворяться на цукрові?

Що трапиться, якщо у тебе виростуть крила?

Що трапиться, якщо оживуть всі казкові гори?

Що трапиться, якщо люди зможуть читати думки один одного?

Рима - співзвучність закінчень слів у рядках вірша, яка охоплює останній наголошений голосний і наступні за ним звуки.

Далі можна запропонувати таку гру, де діти хором закінчують вірш і називають пару слів у риму.

Я руда, низького росту,

Хитра я і довгохвоста.

Вовку - братику - сестриця,

А зовуть мене - (лисиця).

З часом гру можна ускладнити - спробувати скласти два римовані рядки. Наприклад, вчитель дає пари слів у риму:

Рак - мак , читати - розв'язати.

А учні складають рядки:

Виліз з нори рак,

Щоб посіяти мак.

Книга вчить читати

І задачки розв'язати.

Додаток М

Творча робота молодших школярів на уроках літературного читання

